

KIELELLISET VALINNAT SUOMALAISSA TOIMITUK-
SISSA: TARKASTELUSSA SYRJIMÄTÖN KIELI

Anu Jylhä
Maisterintutkielma
Journalistiikka
Kieli- ja viestintätieteiden lai-
tos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2024

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Kieli- ja viestintätieteet
Tekijä Anu Jylhä	
Työn nimi Kielelliset valinnat suomalaisissa toimituksissa: tarkastelussa syrjimätön kieli	
Oppiaine Journalistiikka	Työn laji Maisterintutkielma
Aika Toukokuu 2024	Sivumäärä 41
Tiivistelmä <p>Tässä tutkielmassa selvitetään, millaista pohdintaa suomalaisissa toimituksissa käydään syrjimättömästä kielestä. Tutkimusta varten on haastateltu kuutta henkilöä kuudesta eri mediasta. Tutkimushaastattelujen muoto oli puolistrukturoitu teemahaastattelu. Haastattelut toteutettiin marraskuun 2023 ja tammikuun 2024 välisenä aikana. Aineiston analyysissä käytettiin lähilukua ja teemoittelua. Teemoittelun avulla vastattiin kolmeen tutkimuskysymykseen. Tutkimuskysymykset olivat: 1. Miten syrjimätön kieli määritellään toimituksissa? 2. Käydäänkö toimituksissa keskustelua syrjimättömän kielen käytöstä, ja jos käydään, missä aihepiireissä? 3. Kuka tekee päätökset kielellisistä valinnoista, ja miten ne perustellaan?</p> <p>Tutkimustulokset kertovat, että syrjimätön kieli käsitteenä ei välttämättä ole toimituksissa kovinkaan tuttu. Siitä huolimatta sen sisältämiä ajatuksia pohditaan jopa päivittäin suomalaisissa toimituksissa. Siihen, millä tavoin ja kuinka perusteellisesti näistä ajatuksista käydään keskustelua, vaikuttaa toimituksen koko. Se ei tutkimuksen tulosten valossa ole kuitenkaan ainoa tekijä, joka määrittelee keskustelun laajuutta. Jotkin aihealueet näyttävät olevan toimittajille toisia tutumpia. Se voi johtua siitä, että tietyt vähemmistöryhmät ovat saaneet enemmän tilaa yhteiskunnassa kuin toiset. Loppujen lopuksi syrjimättömässä kielessä on kyse siitä, milloin ihmistä on tarpeen määritellä ja millä tavoin. Kun ihmistä määritellään journalistisissa teksteissä, täytyy sen olla täsmällistä ja ymmärrettävää. Toimitukset siis vaativat syrjimättömältä kieleltä samaa selkeyttä kuin journalistiselta kieleltä ylipäänsä.</p> <p>Kielelliset valinnat eivät ole aina mustavalkoisia ja journalismin muut arvot saattavat ajaa syrjimättömyyden ihanteen ohitse. Tutkimuksen perusteella toimitukset kuitenkin kokevat pitävänsä päätösvallan, mitä tulee journalistisissa teksteissä käytettävään kieleen. Siltikään lehtikieli ei synny tyhjiössä, vaan siihen vaikuttavat yhteiskunnalliset muutokset ja yhteisöissä käytettävät puhutavat. Yleisö pystyy arvioimaan journalistista työprosessia pelkästään lopullisen tuotteen eli sen tekstin perusteella. Siksi on tärkeää, että toimitukset panostaisivat käyttämäänsä kieleen.</p>	
Asiasanat: Syrjimätön kieli, Kieli, Vähemmistöt, Representointi, Journalismi	
Säilytyspaikka: Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja: Ohjaaja Lauri Haapanen	

TAULUKOT

TAULUKKO 1 Kuinka monessa haastattelussa yksittäinen teema nousi esiin?... 18

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	KIELEN MERKITYS.....	3
	2.1 Journalismin tehtävä.....	4
	2.2 Mediaesitykset todellisuuden rakentajina.....	5
	2.3 Journalismi ja syrjintä	6
3	SYRJIMÄTÖN KIELI.....	8
	3.1 Syrjimätön kieli suomenkielisessä kontekstissa	8
	3.2 Syrjimättömän kieli kansainvälisessä kontekstissa.....	10
	3.3 Kielellinen muutos vähemmistöryhmissä	11
4	METODIT JA AINEISTO.....	13
	4.1 Tutkimusaineisto.....	13
	4.2 Tutkimusmenetelmät.....	14
5	TULOKSET	17
	5.1 Käsitteen määrittely	17
	5.2 Teemat.....	19
	5.3 Päätöksenteko	24
	5.3.1 Toimituksen sisäinen prosessi	24
	5.3.2 Järjestöt ja muut toimijat.....	26
	5.3.3 Haastateltavat ja yleisö	27
6	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	30
7	PÄÄTÄNTÖ.....	35
	LÄHTEET	38

1 JOHDANTO

Kieli on jatkuvasti muutoksessa. Se muuttuu historiallisten käännteiden mukana, mutta toisaalta sen voi katsoa myös vauhdittavan yhteiskunnallista murrosta. Viime vuosina eri vähemmistöryhmät ovat päässeet yhä enemmän näkyville ja kuulluksi. Se on luonut muutostarpeita myös kieleen, jota yhteiskunnallisessa keskustelussa käytetään, kun puhutaan aiemmin ”piilossa” olleista vähemmistöön kuuluvista ihmisistä. Usein vaatimus muutokselle tulee myös vähemmistöistä itsestään käsin. Niihin kuuluvat ovat kokeneet, että kielestä puuttuu heitä kuvaavat sanat tai jotkin käyttämämme termit ovat vanhanaikaisia tai loukkaavia, jopa ihmisarvoa kutistavia.

On alettu puhua inklusiivisesta tai syrjimättömästä kielestä. Syrjimättömän kielen tarkoitus on olla osallistavaa eli ottaa huomioon jokainen, jotta jokaisen kokemukset voisivat tulla kuulluiksi. Inklusiivisen kielen oppaita on tehty erityisesti ulkomailla, mutta esimerkkejä on myös suomenkielisistä oppaista. Muun muassa Kansan Sivistystyön Liitto KSL ry on julkaissut Elina Vainikaisen tekemän oppaan *Syrjimätön kieli* (2022). Myös kansalaisjärjestö Seta ry ylläpitää omilla verkkosivuillaan ”Sateenkaarisanaa”, joka ohjeistaa sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöistä käytettävistä termeistä.

Inklusiivisen kielen perimmäinen ajatus on hyvä. The Atlanticin artikkeli *The Moral Case Against Equity Language* (Packer, 2023) kuitenkin pohtii sitä, missä menee kielen muokkaamisen raja. Huolena on, että sanojen loputon hiominen mahdollisimman neutraaleiksi voi johtaa siihen, etteivät ne enää pysty kuvaamaan mitään. Journalististen tekstien näkökulmasta tämä olisi erityisen ongelmallista: miten vääryydestä voidaan kertoa, ellei sille ole sanoja? Voiko uutiskieli, joka on siivottu ”kaikesta pahasta”, tuottaa ymmärrystä maailmasta ja muista ihmisistä? Packer muistuttaa artikkelissaan, että kielen ”puhdistaminen” ei poista epäoikeudenmukaisuutta maailmasta. Maria Swanljungin blogiteksti (2023) taas haastaa Atlanticin artikkelissa esitetyn huolen. Blogissaan hän kysyy: ”Miksi hyväksymme, että tietyt sanat muuttuvat ja katoavat, kun samalla meistä on vaikeaa, että joidenkin sanojen käytön lopettamista edistetään aktiivisesti?”.

Näissä molemmissa näkemyksissä piilee totuudensiemen. Uskon, että kielenkäytön ammattilaisten tulisi löytää jonkinlainen kultainen keskitie niiden väliltä. Parhaimmassa tapauksessa löytyisi tapa käyttää kieltä siten, että se kunnioittaa eri ihmisryhmiä mutta välittää tietoa totuudenmukaisesti. Sellainen kieli voisi onnistua välittämään ymmärrystä nykyistä paremmin ajoittain polarisoituneeksikin kuvaillussa keskustelukulttuurissamme. Halusin etsiä vastauksia pohdinnan seurauksena syntyneisiin kysymyksiin kartoittamalla sitä, millainen rooli mediataloilla ja toimittajilla on kielen muutoksessa ja mahdollisesti kielen aktiivisessa muokkaamisessa.

2 KIELEN MERKITYS

Kieli ja vuorovaikutus ovat yhteiskuntien ja ihmisyhteisöjen toiminnan kannalta olennaisessa osassa (Paananen, Lindholm, Lindeman & Luodonpää-Manni, 2023. s. 9). Sen lisäksi, että kielellä voidaan välittää viestejä, se voi myös rakentaa todellisuutta. Tiililä sanoo videoidussa puheenvuorossaan (2021), että kieli rakentaa todellisuutta erilaisen ulottuvuuksien kautta. Yksilöllisellä tasolla kieli ohjaa yksilön havainto- ja kokemusmaailmaa: ”Kieli on tavallaan kuin linssi, jonka läpi maailmaa katsotaan”. Toisaalta yhteisössä jaetut puhutavat ja diskurssit luonnollistavat ajatuksia ja toimintatapoja. Tiililän mukaan erilaiset ideologiat realisoituvat kielessä, mutta myös osallisuuden kokemukset rakentuvat kielessä. Paananen ja kumppanit (2023) tutkivat teoksessaan inklusiivista ja toiseuttavaa kielenkäyttöä eli sitä, kuinka kielellä voidaan sekä purkaa että luoda yhteiskunnallista eriarvoisuutta: ”Sanavalinnat ja viestin asettelu kertovat siitä, millaisiksi viestin lähettäjä asiat hahmottaa ja keille viesti on tarkoitettu” (s. 11). Kirjoittajien mukaan kielenkäyttö itsessään voi loukata ja aiheuttaa syrjäytymisen kokemuksia. Tämän vuoksi monet sosiaaliset ongelmat, esimerkiksi eriarvoisuus ja syrjäytyminen, ovat siis myös kielikysymyksiä. (emt.)

Syrjintä on kielletty yhteiskunnassa yhdenvertaisuuslain nojalla. Syrjinnäksi luetaan sellainen toiminta, jossa jotain ihmistä tai ryhmää kohdellaan huomattavasti huonommin verrattuna toisiin jonkin henkilökohtaisen ominaisuuden perusteella. Yhdenvertaisuuslain mukaan

[...] ketään ei saa syrjiä iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielihyvyyden, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Myös niin sanottu oletettavaan perustuva syrjintä ja läheissyrjintä ovat syrjintäkiellon alla. (Yhdenvertaisuusvaltuutettu, 2024.) Toisin sanoen jos jokin ihmisryhmä ei ole lainkaan edustettuna julkisessa keskustelussa tai on jossain kontekstissa ylliedustettuna, voidaan sekin nähdä syrjintänä (Tiililä, 2021).

Tässä tutkielmassa kielenkäyttöä journalismissa tutkitaan erityisesti syrjimättömän kielen käsitteen kautta, joka määritellään tarkemmin tämän tutkielman luvussa 3. Syrjimättömällä kielellä pyritään nimenomaan osallistavaan kielenkäyttöön. Osallistavuuden tavoite on kiinnostava juuri sen vuoksi, että myös journalismin, ja eritoten uutisjournalismin, tavoite on puhutella laajaa yleisöä, koko kansaa (Jaakkola, 2013, s. 13). Toisin sanoen journalistisen uutiskielen ei pitäisi poissulkea piiristään mitään väestöryhmää. Siksi on tärkeää tietää, kuinka mediataloissa suhtaudutaan kielen kehitykseen ja rooliin journalistisen työn tuloksissa. Voidaan ajatella, että journalistisen jutun julkisivu on sen kieli, sillä se on ainoa osa työprosessia, jonka lukija tavanomaisesti pääsee näkemään. Siksi kieleen on tärkeää panostaa. (Suhola, Turunen & Varis, 2005, s. 138.) Hyvä lehtikieli ohjailee kielen kehitystä ja vakiinnuttaa yleiskieleen käteviä ilmauksia (Mäkinen, 1992, s. 214). Eli median ja journalismin kautta yleiskieleen voi valua uusia ilmauksia, jotka voivat esimerkiksi olla syrjimättömän kielen mukaisia.

2.1 Journalismin tehtävä

Journalismin tavoitteita on harvoin yksilöity pelkälle kielelliselle tasolle. Useimmiten ne koskevat laajempia ideaaleja, joita kohden tulisi pyrkiä. Journalismin päätehtävä on välittää tietoa puolueettomasti ja faktapohjaisesti. Kautta aikain journalismia on pidetty yhteiskuntaa koossa pitävänä voimana (Jaakkola, 2013, s. 13–14.). Journalismissa yleisöllä on oikeus tietää, mitä yhteiskunnassa tapahtuu. Se on kirjattu Journalistin ohjeiden ensimmäiseen kohtaan (Julkisen sanan neuvosto, 2014). Uutisjournalismissa on katsottu olevan valta määrittellä, mikä on tärkeää ja totta ja millaisiksi yleisöjen kokemukset muotoutuvat (Schudson, 2003, s. 13).

Journalismi myös palvelee ja auttaa yleisöä, pyrkii herättämään kiinnostuksen uusiin asioihin ja tukemaan oppimista. Journalismissa yleisöllä on mahdollisuus samastua ja eläytyä toisten tarinoihin ja päästä itsekin ääneen ja kertoa, keitä ovat ja millaisiin yhteisöihin he kuuluvat. (Jaakkola, 2013, s. 17–18.) Uutisjournalismin arvoihin voidaan katsoa kuuluvaksi myös edustavuuden, mikä tarkoittaa, että journalismin on huomioitava yhteiskunta kokonaisuutena ja raportoitava eri väestöryhmistä monimuotoisesti (emt. s. 18–19). Kaikki nämä tavoitteet vaikuttavat lopulta myös siihen, kuinka hyvin journalismi pystyy kertomaan yhteiskunnan erilaisista ihmisryhmistä. Näiden lisäksi Journalistin ohjeissa on yksi erityisesti kielellistä määrittelyä koskeva ohjeistus. ”Jokaisen ihmisarvoa on kunnioitettava. Etnistä alkuperää, kansallisuutta, sukupuolta, seksuaalista suuntautumista, vakaumusta tai näihin verrattavaa ominaisuutta ei pidä tuoda esiin asiaankuulumattomasti tai halventavasti” (Julkisen sanan neuvosto, 2014). Tämä ajatus on myös syrjimättömän kielen periaatteiden ydintä, kuten tämänkin tutkielman luvussa 6 todetaan.

Yllä tehdyt määrittelyt koskevat nimenomaan uutisjournalismia, joka on journalismissa juttutyypeistä perustavanlaatuisin. Syrjimättömän kielen tarkastelu nimenomaan uutisen kohdalla on siksi tärkeää. Siksi tässä tutkimuksessa syrjimätöntä kieltä tarkastellaan suhteessa uutiselle asetettuihin kriteereihin. Utinen kertoo yleisölle jostain uudesta ja merkittävästä, vasta tapahtuneesta tai tietoon tulleesta asiasta. Utinen yksinkertaistetusti toteaa asian tilan. (Suhola, Turunen & Varis, 2005, s.100–101.)

2.2 Mediaesitykset todellisuuden rakentajina

Journalistisia valintoja voidaan arvioida representaation käsitteen kautta. Representaatiot ovat akteja, joilla ”jokin tehdään uudelleen läsnäolevaksi”. Tämä jokin asia tai ajatus voidaan esittää sanallisten, äänellisten tai kuvallisten merkkien avulla. (Seppänen & Väliverronen, 2012, s. 92.) Vaikka representaation tehtävä on jäljitellä alkuperäistä kohdettaan, kuten kuva jäljittelee kuvassa olevaa, eivät representaatiot ole koskaan täydellisiä. Pikemminkin ne ovat puutteellisia kopioita alkuperäisestä kohteestaan.

Journalistisiin teksteihin voi päätyä enemmän tai vähemmän puutteellisia representaatioita. Työssään toimittajat tekevät jatkuvasti tiedostamattomia tai tiedostettuja valintoja siitä, mitä he käsillä olevasta uutisesta tai aiheesta kertovat tai jättävät kertomatta tai miten he siitä kertovat. Representaation politiikalla eli edellä kuvatuilla valinnoilla on aina kulttuurisia ehtoja ja yhteiskunnallisia seurauksia. (emt, s. 93 – 94; Fairclough, Blom & Hazard, 1997, s. 14.) Esimerkiksi näkökulmia ja sanoja valitsemalla toimittajat kehystävät aihetta ja liittävät sen laajempiin yhteiskunnallisiin puhe- ja ilmaisutapoihin (Seppänen & Väliverronen, 2012, s. 90). Toisin sanoen toimittajat valinnoillaan vaikuttavat siihen, millaiset esitystavat, kuten termit, saavat jalansijaa julkisessa keskustelussa. Nämä termit voivat olla erilaiset väestöryhmät mukaan ottavia tai poissulkevia. Vuonna 1979 Kahila kirjoitti, että Yleisradio (Yle) on voimakas kielellinen mallinantaja, joka pystyy vaikuttamaan suomalaisen yhteiskunnan asenteisiin ja muokkaamaan koko puhekulttuuria. Yleinen oletus tuolloin oli - luultavimmin edelleen on - että Yleisradio käyttää ”hyvää yleiskieltä” (Kahila, 1979, s. 8). Kahila totesi kuitenkin jo tuolloin, että ongelmallista on se, missä menee hyväksyttävän ja ei-hyväksyttävän kielen raja.

Toisaalta muillakin yhteiskunnallisilla toimijoilla on lupa ja mahdollisuus ilmiöiden ja asioiden määrittelemiseen ja kehystämiseen omasta näkökulmastaan Suomen lain puitteissa¹. Esimerkiksi hallituksen, viranomaisten tai pr-henkilöiden viestinnän tavoilla voi olla suurikin vaikutus siihen, millaisia representaatioita journalistit

---

¹ Suomen perustuslaki 1999/731 ja rikoslaki 1889/39.

juttuihinsa lopulta sisällyttävät. (Seppänen & Väliaverronen, 2012, s. 98 – 100.) Siksi on mahdollista, että toimittajat voivat kokea jonkinlaista ulkopuolista painetta syrjimättömän kielen haltuunottoon ja käyttöön taikka sen käyttämättömyyteen.

2.3 Journalismi ja syrjintä

Etnisyyttä ja maahanmuuttoa on käsitelty mediassa pääosin korrektisti, selviää 2000-luvun alussa käynnistetyistä, lähes kymmenvuotisesta seurantatutkimuksesta. Tutkimustulosten mukaan media ei tutkimuksen tarkasteluajankana käyttänyt ulkomaalaisista halventavia nimityksiä ja avointa rasismia esiintyi journalistisissa sisällöissä hyvin vähän. (Raittila, 2009, s. 69.) Tästä ja journalismille asetetuista tavoitteista huolimatta – joita on esitetty aiemmin tässä luvussa – vähemmistöryhmien ja tiedotusvälineiden näkemykset vähemmistöuutisoinnin laadusta eivät välttämättä ole aina kohdanneet.

Vähemmistöjen edustajat ovat saattaneet kokea uutisoinnin ajoittain jopa vihamieliseksi. (Pietikäinen, 2002, s. 14.) Se, miten journalismi onnistuu kertomaan vähemmistöistä, on tärkeää, koska joukkotiedotusvälineiden rooli siinä, millainen kuva vähemmistöryhmistä yhteiskunnassa muodostuu, voi olla suuri. Tätä selittää se, että suomalaisten henkilökohtaiset suhteet vähemmistöryhmiin voivat olla vähäisiä, jolloin median luomalla mielikuvalla on merkittävä vaikutus. (Ahola, 2002, s. 128; Haavisto, 200, s. 65.)

Julkisen sanan neuvosto käsitteli vuosina 2010 – 2021 yhteensä 22 rasismiin liittyvää kantelua (Baltzar, 2022). Niistä kahdeksan oli langettavia päätöksiä. ”Langettavia päätöksiä annettiin esimerkiksi etnisen taustan asiaankuulumattomasta esiintuomisesta, pakolaisiin, jopa lapsiin, kohdistuneista tappouhkauksista sekä rasististen ja loukkaavien ilmaisujen käyttämisestä.” Nämä päätökset koskevat siis suoraan sitä, kuinka haastateltavia tai kohteita on journalistisissa teksteissä kielellisesti määritetty.

Pietikäinen esimerkiksi huomasi tutkimuksessaan, että Helsingin Sanomien artikkeleissa tehtiin systemaattisesti eroa saamelaisiin ja suomalaisiin. Saamelaisista luotiin kahdenlaista representaatiota, jotka molemmat erosivat suomalaisista. Toisaalta saamelaisista muodostettiin kielellisin valinnoin kuvaa Suomen alkuperäiskansana, jolla on oma merkittävä kulttuuri ja identiteetti. Toisaalta saamelaisista luotiin kuvaa kiistanalaisena alkuperäiskansana, jossa heidän asemaansa alkuperäisväestönä ja oikeuksiaan kyseenalaistettiin. Tällöin saamelaisiin viitattiin termeillä, kuten *lappalaiset*, *heimo* ja *nomadi*. (2000, s. 280 – 281.) Eron tekeminen ”meihin” ja ”muihin” on sekä tarpeellista että vaarallista; tunne kuuluvuudesta mutta toisaalta myös ainutlaatuisuudesta tai erilaisuudesta ovat tärkeitä identiteetin rakennuspalikoita. Erilaisuus voi olla rikkaus, mutta jossain tapauksissa eron tekeminen on ulossulkevaa ja asettaa

toiset ryhmät marginaaliseen asemaan suhteessa toisiin. (Pietikäinen, 2000, s. 11; Hujanen & Pietikäinen, 2000, s. 6.) Syrjimättömän kielen tavoitteena on nimenomaan välttää tällaista jakoa.

Vuonna 2009 toteutetussa tutkimuksessa huomattiin, että Helsingin Sanomien artikkeleissa, erityisesti urheilu- ja kulttuurijournalismissa sekä henkilöjutuissa, korvattiin hän-pronominia mies-sanalla, kun taas nainen-sanaa vastaavassa yhteydessä on esiintynyt erittäin harvoin (Rossi, 2010, s. 144–150). Rossi väittääkin, että toimittajat korostavat tällaisella ehkä tiedostamattomalla tavalla miesten toimijuutta, ja että mies-sana esiintyy usein asiayhteyksissä, joissa toimijan sukupuolella ei ole merkitystä tiedonvälityksen kannalta. Keinoa kutsutaan mies-sanan pronominaaliseksi käytöksi, joka lisää Rossin mukaan sukupuolten välistä epätasa-arvoa. Hän ehdottaakin, että journalistit pohtisivat enemmän sellaisia kielellisiä ilmaisumahdollisuuksia, joissa sukupuolta ei tuoda jatkuvasti esiin.

Niin ikään Tainio esittää tutkimuksessaan, kuinka suomen kieltä pystytään käyttämään erilaisissa konteksteissa, mukaan lukien lehtikielessä, tahattomastikin seksistisin ja epätasa-arvoisin tavoin, vaikka suomi kielenä on kieliopillisesti sukupuoleton. Kun ajatellaan mies-päätteisiä ammattinimikkeitä, ovat ne selkeästi yleisempiä kuin nainen-päätteiset. Sen lisäksi jälkimmäisiä ei koskaan ole luonnehdittu sukupuoli-neutraaleiksi, vaan ne ovat aina viitanneet naispuoliseen henkilöön (esim. tiedenainen) toisin kuin mies-päätteisten termien (esim. virkamies) on sanottu edustavan molempia sukupuolia, mutta todellisuudessa niiden on tulkittu viittaavan miessukupuoleen. (2006, s.1–19.)

3 SYRJIMÄTÖN KIELI

Suomenkielisessä kontekstissa syrjimättömän tai inklusiivisen kielen oppaita ei ole tehty samassa suhteessa tai yhtä syväluotaavasti kuin kansainvälisessä kontekstissa. Esimerkiksi englanninkielisiä oppaita löytyy huomattavasti enemmän kuin suomenkielisiä. Muutamia esimerkkejä suomen kielellä tehdyistä tai suomeksi käännettyistä oppaista kuitenkin on. Kattavin niistä toistaiseksi vaikuttaa olevan Elina Vainikaisen opas *Syrjimätön kieli* (2022), joka käsittelee samankaltaisia teemoja kuin kansainväliset oppaat, joita esitellään tässä luvussa myöhemmin.

3.1 Syrjimätön kieli suomenkielisessä kontekstissa

Vainikainen kirjoittaa, että inklusiivisessa kielessä on kyse terminologiaa laajemmasta asiasta. Inklusiivisen kielen käyttö liittyy hänen mukaansa asenteeseen, kykyyn kuunnella ja haluun oppia. (2022, s. 7–8.) Pohjimmaltaan syrjimättömän kielen käytössä hänen mukaansa on kysymys siitä, millaista maailmaa haluamme rakentaa. Vainikainen määrittelee syrjimättömän kielen käsitteen näin: ”Syrjimättömällä kielellä tarkoitetaan sellaista kieltä, joka kunnioittaa kaikkien ihmisarvoa. Siinä ei käytetä loukkaavia termejä tai haukkumasanoja, ei yleistetä eikä stereotypisoida.” (s. 8) Hänen mukaansa inklusiivisen kielen käsitettä käytetään usein syrjimättömän kielen käsitteen sijasta. ”Inklusiivinen tarkoittaa mukaan ottamista, sellaista kieltä, joka pyrkii kattamaan mahdollisimman monet ihmiset sulkematta ketään sen ulkopuolelle. Kyse on niin yksittäisistä sanavalinnoista, puheen sävystä kuin keskustelun tavoistakin.” (emt.)

Vainikainen jaottelee syrjimättömän kielen ulottuvuudet oppaassaan seuraaviin osa-alueisiin, vaikka kutsuukin jaottelua osittain keinotekoiseksi: *selkeä kieli, sukupuolittietoinen kieli, sateenkaaritietoinen kieli, antirasistinen kieli, vammaisuus ja sairaus ja luokkatietoinen kieli.*

Syrjimättömän kielen lähtökohtana on **selkeä kieli**, jonka periaatteena on, että jokainen kuulija ymmärtäisi viestin kerrasta. Sellainen kieli on kieliopillisesti virheetöntä eikä sisällä vaikeita erityistermejä, jotka voisivat syrjäyttää esimerkiksi ei-akateemiset lukijat pois viestinnän piiristä. Kielikellon mukaan selkeä kieli on asiantuntijan erikoiskieltä helpompaa ja enemmistölle kielenkäyttäjistä ymmärrettävää (Leskelä, Mustajoki & Piehl, 2023).

Sukupuolittietoisien kielen perustana on ajatus siitä, että sukupuolia on enemmän kuin kaksi ja sen pitäisi myös näkyä kielen tasolla.

Sanomalehti Aamulehti päätti vuonna 2017 ottavansa käyttöön tasa-arvoiset ammattinimikkeet kaikissa journalistisissa julkaisuissaan. Päätöstä perusteltiin muun muassa niin, ettei lehti halua luoda mielikuvaa joidenkin ammattien sopivuudesta vain naisille tai miehille. Linjauksen jälkeen lehdessä ryhdyttiin käyttämään esimerkiksi eduskunnan puhemiehestä titteliä *puheenjohtaja* ja lentokoneen perämiehestä titteliä *kakkospilotti* (Aamulehti, 2019.) Myös Suomen kielen lautakunta on laatinut kannanoton sukupuolineutraalin kielen edistämiseksi vuonna 2007 seuraten Euroopan neuvoston jo vuonna 1990 antamaa suositusta seksismin karsimiseksi kielestä (Suomen kielen lautakunta, 2007; Council of Europe, 1990).

Sateenkaaritietoisien kielen kategoria liittyy osittain edelliseen kategoriaan, sillä sekin ottaa huomioon sukupuolten moninaisuuden ja ei-binääriset kielenkäytön tavat. Toisaalta se huomioi myös seksuaalisuuden eri muodot ja välttää vastakkainasetteluja ja kaksinapaista ajattelua.

Antirasistisessa kielessä ei tehdä oletuksia kenenkään kansallisuudesta tai kulttuurista ulkoisen olemuksen perusteella. Se ei sisällä ilmauksia, jotka ovat ehkä ennen olleet hyväksytyjä, mutta jotka ymmärretään nykyään syrjiviksi. Tällaisia ilmauksia ovat esimerkiksi *mustalainen* ja *lappalainen*. Ylipäänsä kieli, joka on antirasistista, ei toisinaan ihmisryhmiin liitettyjä stereotyyppioita. Lisäksi on olennaista ymmärtää, millaisissa konteksteissa tai vaikkapa uutisteksteissä ihmisen kansallinen alkuperä tai etnisyys on tarpeen ilmaista. Jos henkilön taustan avaaminen on kontekstissaan merkityksellistä, silloin tulisi pyrkiä mahdollisimman suureen tarkkuuteen. Vaikka tämä tutkimus käsittelee pelkästään kielellisiä valintoja, ovat visuaalisetkin aspektit omalla tavallaan kielenkäyttöä. Visuaaliset valinnatkin voivat luoda ulkopuolisuutta.

Ei-ableistisen kieli pohjaa sellaisille kielenkäyttötavoille, jotka eivät typistä ihmistä tämän vammakseen tai sairaudekseen, eivätkä uhriuta kohdettaan. Vamman tai sairauden kanssa elävien ihmisten elämää ei myöskään tulisi kehystää pelkäksi sankari- tai selviytymistarinaksi. Aivan kuten aiemmin mainittuja vähemmistöryhmiä koskien, myös vammauksista tai sairauksista on puhuttu aiemmin loukkaavilla termeillä, jotka eivät kuulu inklusiiviseen kieleen.

Luokkatietoinen kieli tiedostaa eri yhteiskunnallisten asemien eli luokkien olemassaolon jopa Suomen kaltaisessa hyvinvointivaltiossa. Yhtä luokkaa, kuten

keskiluokkaa, ei tulisi pitää norminaalina, eikä muita yhteiskunnan luokkia vertailla siihen. Niin kutsuttua keskiluokkanormia tulisi siis välttää.

On muutamia muitakin suomenkielisiä ohjeita syrjimättömään kieleen. Euroopan parlamentti (2018) on antanut ohjeistuksen, jonka mukaan parlamentissa käytetyn kielen tulisi olla ei-seksististä ja sukupuolinäkökulmasta inklusiivista. Ohjeissa muun muassa ohjeistetaan välttelemään maskuliinin geneeristä käyttöä, sukupuolittuneita ammatti- ja tehtävänimikkeitä, jos se on mahdollista sekä joidenkin arvonimien ja puhuttelusanojen käyttöä. Setan (2023) Sateenkaarisanasto ja Toimittajaopas (Alatalo, 2019) käsittelevät monipuolisesti sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin liittyvää termistöä ja käyttöä. Terveystieteiden tutkimuskeskuksen (THL) Tasa-arvosanasto (2023) niin ikään käsittelee sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta ja esittelee niukasti myös muuta tasa-arvosanastoa, kuten työmarkkinoihin ja palkkaukseen liittyviä määrittelyjä. STT:n Tyylikirja esittelee muun muassa, millaisia ikään liittyviä termejä voidaan käyttää, kuinka sukupuolesta puhutaan, ja mitä eri maahanmuuttoon ja siirtolaisuuteen viittaavat käsitteet tarkoittavat.

3.2 Syrjimättömän kieli kansainvälisessä kontekstissa

European Fulbright Diversity Initiative (EFDI) (2018) määrittelee syrjimättömän kielen kieleksi, joka on vapaa sanoista, ilmauksista ja sävyistä, jotka voivat heijastella ennakkoluuloisia, stereotyyppisiä ja syrjiviä asenteita tiettyjä ihmisiä tai ryhmiä kohtaan. Se ei myöskään tahallisesti tai tahattomasti sulje ihmisiä ulos ryhmästä. Aloitteen mukaan ihmisiä saatetaan stereotypisoida ulkonäön, älykkyyden, persoonallisuuden, sukupuolen, seksuaalisen suuntautumisen, etnisyyden, rodun, iän, asuinpaikan, sosioekonomisen aseman, tai vamman vuoksi. Syrjimätön kieli sen sijaan välttää oletusten tekemistä ja auttaa luomaan toisia kunnioittavia vuorovaikutussuhteita.

Yhdysvaltalainen psykologien ammattiliitto American Psychological Association (APA) on kehittänyt inklusiivisen kielen määritelmää oppaassaan *Inclusive Language Guide*, joka päivitettiin vuonna 2023. APA:n mukaan oppaan tarkoitus on jatkaa työtä tietoisuuden lisäämiseksi ja vahingollisten hierarkioiden purkamiseksi, jotka ovat estäneet ihmisryhmiä osallistumasta tasavertaisesti yhteiskunnan toimintaan. Opas esittelee teemoja ja niiden piiriin kuuluvia termejä, joita APA:n mukaan tulisi välttää. Oppaassa selitetään näiden termien mahdollinen ongelmallisuus sekä esitellään niille vaihtoehtoiset, inklusiivisen kielen termit. Oppaan käsittelemät teemat suomennettuna ovat seuraavat: *yksilön ja identiteetin ensisijaisesti huomioon ottava kieli; ikä; paino ja koko; vammaisuus; neuromoninaisuus; rotu, etnisyys ja kulttuuri; seksuaalinen suuntautuminen ja sukupuolten moninaisuus; sosioekonominen asema; mikroaggression välttäminen keskustelussa; väkivaltainen kieli ja kieli, joka ei välitä sitä, mitä sillä tarkoitetaan.*

Opas on laaja, eikä sen sisältö ole suoraan siirrettävissä suomalaiseseen kontekstiin muun muassa maiden kulttuuristen, historiallisten ja kielellisten erojen vuoksi. Se edustaa esimerkkiä siitä, että yhdysvaltalaisessa keskustelussa ajatus inklusiivisesta tai syrjimättömästä kielestä on painottunut eri tavalla kuin suomalaisessa keskustelussa. Esimerkiksi suomenkielisessä keskustelussa vastaavanlaista fokuksista ensimmäiseen teemaan *yksilön ja identiteetin ensisijaisesti huomioon ottava kieli (person-first and identity-first language)* ei juurikaan ole nähtävissä. Oppaassa kerrotaan muun muassa, ettei ihmisestä tulisi käyttää kuvailuja, kuten *wheelchair-bound, mentally ill, smoker* tai *homeless people* vaan ilmaisuja *person who uses a wheelchair, person living with a mental illness, person who smokes* ja *people without housing*.

Inklusiivisen kielen oppaita löytyy myös monilta pohjoisamerikkalaisilta ja brittiläisiltä yliopistoilta tai korkeakouluilta. Niitä tarjoavat esimerkiksi Queen's University, University of Leeds, London Metropolitan University, Northwestern University ja Washington State University.

3.3 Kielellinen muutos vähemmistöryhmissä

Tarve kielen tai sanojen päivittämiselle lähtee usein vähemmistöaktivistiryhmistä käsin ja aktivismi voikin liittyä nimenomaan kielen muokkaamiseen. Kielellinen muutos (linguistic reform) on ollut kielen, sukupuolen ja seksuaalisuuden tutkimuskentän keskiössä sen perustamisesta asti 1970-luvulla. Tutkimuskenttä saavutti täysi-ikäisyytensä toisen aallon feminismin rinnalla, joka oli syvästi huolestunut androsentrisestä (miehiin keskittyneestä) kielen käytöstä. Jotkut aikakauden tutkijat kyseenalaistivat, että englanninkielinen termi *man* (mies) viittaisi vain vahingossa sekä miessukupuoleen että yleisesti ihmisyyteen. Tutkijat ehdottivat, että taustalla olisi erehdyksen tai sattuman sijasta misogyyneiset rakenteet ja kulttuuri. (Zimman, 2017, s. 87.)

1990-luvulla queer-lingvistiikka siirsi fokuksen pelkistä misogyyneisistä kielen käytännöistä laajemmalle koskemaan heteroseksismiä, homofobiaa ja sukupuolienormatiivisuutta (emt., s. 88). Tarve kielelliseen muutokseen on nähty etenkin trans-yhteisöissä kielen heteronormatiivisen luonteen vuoksi. Transsukupuoliset ovat kaivanneet tapoja ilmaista omia ajatuksiaan ja omaa sukupuoltaan sanoilla ja ilmauksilla, jotka vahvistavat heidän omaa sekä samankaltaistensa identiteettiä paremmin (emt., s. 86.)

Kielen merkityksen korostuminen transidentiteettien artikuloinnissa reflektoi kielen syvästi sukupuolittunutta luonnetta (Zimman, 2017, s. 89). 2010-luku oli transsukupuolisuuden näkyville tulon vuosikymmen, jonka yhtenä merkkipaaluna voidaan pitää yhä kasvavaa kiinnostusta trans-inklusiivisen kielen käyttöön esimerkiksi uutismedioiden sisällä. Tämän kielellisen muutoksen seurauksena muun muassa

sanat *non-binary* (ei-binäärinen²) ja *cisgender* tai *cis* (cissukupuolinen³) ovat siirtyneet trans-yhteistöistä muunkin kansalaisyhteiskunnan käyttöön (emt., s. 85 – 86.)

Sukupuolivähemmistöjen oikeuksia ajavat aktivistit ovat kampanjoineet viime vuosikymmenet myös muun muassa sukupuolittunutta kielenkäyttöä vastaan. Esimerkiksi sukupuolineutraalien ammattinimikkeiden tarkoitus on häivyttää sukupuoli-eroja. Ne myös haastavat sukupuolijärjestelmää perustavanlaatuisesti kahdella eri tavalla: sukupuolen merkitystä jokapäiväisessä elämässä ja binääristä sukupuoliajat-
telua. (Saguy & Williams, 2019, s. 465 – 466.) Muutos ammattinimikkeissä onkin ehkä osa-alue, jossa sukupuolineutraalin kielenkäytön kehitys näkyy vahvimmin valtaväestölle asti. Muutos on siis hiljalleen valunut tutkija- ja aktivistiryhmistä valtaväestön tietoisuuteen, ellei jopa käyttöön. Sukupuolineutraalius avainkäsitteenä (sukupuoli-
politiikassa) juontuu jo 1970-luvulle (emt.)

Kuitenkin queer-lingvistiikan tutkijat sanovat, ettei pelkkä kielellinen muutos muuta asenteita tai tee sortoa tekemättömäksi. Pelkän uuden termin esitleminen ei riitä eliminoimaan syrjiväksi koettuja käytänteitä (Zimman, 2017, s. 88.) Erlich ja King toteavat Zimmanin mukaan (emt.), että kielellinen muutos onnistuu parhaiten yhteisöissä, jotka tukevat taustalla tapahtuvaa muutosta ja sen sosiaalisia ilmentymiä ja joissa vastuu uusien muotojen omaksumisesta on yhteisön jäsenillä.

---

² Ei-binäärinen tarkoittaa henkilöä, jonka sukupuoli-identiteetti ei sovi kaksinapaiseen nainen-
mies-jakoon (Seta, 2023).

³ Cissukupuolisella tarkoitetaan henkilöä, jonka sukupuoli-identiteetti ja sukupuolen ilmaisu
vastaavat hänelle syntymässä määriteltä sukupuolta ja siihen liittyviä kulttuurisesti rakennet-
tuja odotuksia (Seta, 2023).

4 METODIT JA AINEISTO

Tämän tutkimuksen on tarkoitus selvittää, millaista pohdintaa uutistoimituksissa käydään syrjimättömän kielen käytöstä ja merkityksestä. Jotta voidaan tutkia tähän liittyvää päätöksentekoa, täytyy ensin määritellä, mitä syrjimätön kieli oikeastaan on. Koska vastaavanlaista tutkimusta suomalaisesta mediasta ei juurikaan ole tehty, onkin tarpeen ensin selvittää, kuinka syrjimätön kieli toimituksissa ymmärretään. Siten tutkimuskysymykset muotoutuivat seuraavasti:

1. Miten syrjimätön kieli määritellään toimituksissa?
2. Käydäänkö toimituksissa keskustelua syrjimättömän kielen käytöstä, ja jos käydään, missä aihepiireissä?
3. Kuka tekee päätökset kielellisistä valinnoista, ja miten ne perustellaan?

Tutkimus nojaa relativistiseen todellisuuskäsitykseen. Metodologinen lähestymistapa tutkimusaiheeseen on konstruktivistinen. Sosiaalisen konstruktivismin mukaan todellisuus rakentuu sosiaalisesti eli ihmiset käyttämällä kielellä sekä kuvaavat että luovat todellisuutta (Väliaverron, 1996, s. 40). Tämän tutkimuksen taustajatus on, että media ja mediataloissa työskentelevät toimittajat ovat vallankäyttäjiä, jotka pystyvät valitsemallaan kielenkäytöllä luomaan jatkuvasti merkityksiä aiheisiin, ilmiöihin ja ihmisiin, joista he kirjoittavat. He siis suoraan vaikuttavat siihen, millaista mediaesitysten maailmaa journalististen artikkeleiden kautta luodaan (Seppänen & Väliaverron, 2012, s. 90).

4.1 Tutkimusaineisto

Tutkimusaineisto koostuu kuudesta haastattelusta, jotka on toteutettu marraskuun 2023 ja tammikuun 2024 välisenä aikana. Haastateltavia tavoiteltiin viidestä valtakunnallisesta uutismediasta ja viidestä suuresta maakuntalehdestä. Lopulta

tutkimushaastatteluun osallistui kaksi toimittajaa kahdesta valtakunnallisesta mediasta ja neljä toimittajaa neljästä maakuntalehdestä. Tutkimukseen ei tavoiteltu paikallislehtien edustajia. Haastateltaviksi uutismedioista tavoiteltiin henkilöitä, jotka ovat omassa työssään perehtyneet oman toimituksensa kielellisiin käytänteisiin ja mahdollisesti tekevät päätöksiä kielellisistä valinnoista. Kaikissa tutkimukseen osallistuneissa medioissa ei erikseen ole nimetty kielenhuollosta vastaavaa henkilöä, mutta jokaisesta löytyi ammattilainen, jonka vastuulla kielenhuolto enemmän tai vähemmän on. Asiantuntijuuden taso siis vaihtelee haastateltavien kesken. Siksi ennen haastattelujen toteuttamista jouduin pohtimaan kysymystä siitä, kuka itse asiassa on asiantuntija omassa tutkimusaiheessani.

Hyvärisen ja kumppaneiden määrittelyn mukaan asiantuntija on henkilö, jolla on ”tietystä aihealueesta sellaista tietoa ja mahdollisesti sellaisia taitoja, joita maallikolla ei ole.” Asiantuntijuus voi olla myös tietoa, joka on kertynyt käytännön kokemuksista. (Hyvärinen & kumppanit, 2017, s. 215–216.) Koska tässä tapauksessa asiantuntijuutta ei voinut määritellä jokaisen haastateltavan kohdalla puhtaasti esimerkiksi ammattinimikkeen perusteella, täytyi käyttää tapauskohtaista harkintaa. Pohdin siis, onko haastateltavilla mahdollisesti sellaista erityistä tietoa tutkimusaiheestani, jollaista ei ole kenelläkään muulla tai vain hyvin harvalla on (emt, s. 216). Tutkimukseen osallistuneilla haastateltavilla vaikuttaisi tällaista olevan perustuen heidän työnimikkeeseensä tai omaan taikka kollegan kuvailuun heidän työnkuvastaan.

Tähän tutkimukseen osallistuneista haastateltavista kaksi oli toimitustensa nimellisiä kielenhuoltajia. Kielenhuoltajan rooli oli osa laajempaa työnkuvaa joko toimittajana tai esihenkilönä ja osaston päällikkönä. Yksi haastateltavista toimi toimituksensa journalistisena kehityspäällikkönä osallistuen työssään myös kielenhuollollisiin kysymyksiin yhdessä esimerkiksi toimituksen kielenhuoltajan kanssa. Eräs haastateltavista oli toimituksensa pitkäaikainen päätoimittaja. Yksi haastateltavista osallistui tutkimukseen uutistuottajan roolissa, jonka vastuulla on julkaistavien juttujen editointi sekä tarvittaessa kielenhuollollisten ongelmien ratkominen. Eräs haastateltavista kertoi, ettei koe itseään erityiseksi kielenhuoltajaksi, mutta kollegat saattavat kysyä häntä oikolukemaan juttunsa etenkin silloin, jos toimituksen editori ei ole vuorossa. Kaikki haastateltavat ovat työskennelleet alalla toistakymmentä vuotta tai pidempään.

4.2 Tutkimusmenetelmät

Haastattelu valikoitui tutkimuksen aineiston tuottamismenetelmäksi, koska tutkimuksen on tarkoitus tuottaa tietoa toimituksen sisäisistä päätöksentekoprosesseista ja keskusteluista, joita käydään kielellistä valinnoista. Vaihtoehtoisesti pelkkä

uutistekstien analyysi ei olisi kyennyt tuottamaan tämän tutkimuksen kannalta hedelmällistä tietoa, vaan lähinnä kertonut siitä, näkyykö syrjimättömän kielen sanastoa uutisteksteissä. Tutkimushaastattelut olivat puolistrukturoidun ja teemahaastattelun yhdistelmä, sillä jokaisessa haastattelussa käytettiin samaa ennalta suunniteltua haastattelurunkoa, mutta haastateltavasta riippuen keskustelu saattoi syventyä joidenkin teemojen kohdalla, jolloin esitin haastateltavalle relevantteja jatkokysymyksiä. Teemahaastattelussa käydään kaikkien haastateltavien kanssa ennalta päätetyt teemat läpi, mutta kysymysten muoto ja järjestys voivat vaihdella toisin kuin puolistrukturoidussa haastattelussa (Eskola & Suoranta, 1998, s. 87). Siten tässä tutkimuksessa käytetyn haastattelumenetelmän voi sanoa olleen puolistrukturoitu teemahaastattelu. Kaikki tutkimushaastattelut olivat kestoltaan noin 45 minuutista tuntiin. Teemahaastattelu on sopiva haastattelumuoto silloin, kun tutkimuksen tavoitteena on tuottaa tietoa vähemmän tunnetuista asioista (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006).

Tämän tutkielman haastattelurungot koostivat neljästä teemasta, joista jokaisessa oli neljästä viiteen ennakkoon suunniteltua kysymystä. Teemat käsittelivät syrjimätöntä kieltä, päätöksentekoa toimituksessa, kielen merkitystä ja kielen kehitystä. Ensimmäisessä teemassa haastateltavilta pyydettiin syrjimättömän kielen käsitteen määrittelyä ja pyydettiin pohtimaan, millaisissa aihepiireissä kielen mahdollisesta syrjivyydestä käydään toimituksessa keskustelua. Haastateltaville ei siis annettu valmiina aihepiirejä, vaan he nostivat niitä itse esiin. Seuraavassa teemassa (pätöksenteko) haastateltavien kanssa keskusteltiin muun muassa siitä, miten päätöksentekoprosessit etenevät toimituksissa. Heiltä myös kysyttiin, haetaanko toimituksissa apua päätöksentekoon toimituksen ulkopuolisilta henkilöiltä tai toimijoilta. Kolmas teema (kielen merkitys) käsitteli muun muassa syrjimättömän kielen merkitystä suhteessa tiedonvälitykseen. Viimeisessä teemassa (kielen kehitys) haastateltavien kanssa keskusteltiin kielen kehityksestä ja kehittamisestä sekä kielen luonteesta yhteiskunnallisessa keskusteluilmapiirissä.

Haastatteluaineistojen litteroinnin jälkeen aloitin aineistojen lähilukemisen. Lähilukemisen tarkoitus on saada syvempi ymmärrys tarkasteltavasta aineistosta kurinalaisen ja kriittisen luennan avulla (Brummet, 2018). Analyysivaiheessa kävin haastatteluaineistot läpi kokonaisuudessaan useaan otteeseen jokaisella lukukerralla keskittyen etsimään vastauksia yhteen tutkimuskysymykseen kerrallaan. Kun olin lukenut aineistot tarpeellisella tarkkuudella läpi, aloin rakentamaan aineistoista teemoja vastatakseni asettamiini kysymyksiin. Teemoittelu on tutkimusmenetelmä, jonka avulla aineistosta voi nostaa esiin tutkimusongelmaa valaisevia teemoja (Eskola & Suoranta, 1998, s.175 – 176). Siten tutkija voi vertailla tiettyjen teemojen esiintymistä aineistossa. Jotta menetelmä onnistuu, täytyy teorian ja tutkijan tekemien empiiristen havaintojen olla vuoropuhelussa toistensa kanssa. Muutoin analyysi voi jäädä pelkäksi

sitaattikokoelmaksi, sillä aineistoista irrotetut sitaatit eivät vielä mahdollista kovin perusteellisten johtopäätösten tekoa.

Teemoittelun avulla pystyin kartoittamaan haastatteluaineistoista samankaltaisuuksia, jotka vastaavat tutkimusongelmaan. Teemoittelu mahdollistaa haastatteluaineistoista löytämieni olennaisten sitaattien rinnastamisen aiempaan teoriaan, jonka kautta pystyin osoittamaan tutkimukseni paikan tutkimuskentässä. Lopullisia aineistosta tekemiäni johtopäätöksiä esittelen Johtopäätökset-luvussa.

5 TULOKSET

Kuten luvussa 4 totesin, alkuoletukseni ennen itse tutkimusaineiston keräämistä oli, että syrjimättömän tai inklusiivisen kielen käsite voi olla vielä toimittajillekin suhteellisen vieras. Käsitteellä ei muutoinkaan ainakaan toistaiseksi tunnu olevan yksiselitteistä määritelmää, joten totesin, että tutkimustulosten laadun ja niiden merkityksen kannalta on tärkeää antaa haastateltavien itse määritellä, mitä he ajattelevat syrjimättömästä kielestä. Ensimmäisessä alaluvussa vastaan siis ensimmäiseen tutkimuskysymykseen. Alaluvussa 5.2 kartoitan sitä, millaisia teemoja haastateltavat nostivat vastauksissaan esiin, kun syrjimättömästä kielestä keskusteltiin. Lopuksi esittelen, millaisia päätöksentekoperiaatteita haastateltavien toimituksissa on ja millaisin ehdoin syrjimättömän kielen käytänteistä saatetaan joustaa journalistisessa tekstissä.

5.1 Käsitteen määrittely

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni on: *Miten syrjimätön kieli määritellään toimituksissa?* Jokainen tutkimushaastattelu alkoi tällä kysymyksellä. Käsitteen määrittely heti haastattelun alkuun auttoi minua tutkijana ymmärtämään, millaisten teemojen kautta kenties keskustelemme haastateltavan kanssa tutkimusaiheesta. Käsitteen määrittely ei kuitenkaan jäänyt vain haastattelun alkuun, vaan haastateltavat saattoivat määrittellä sitä läpi haastattelun ikään kuin rivien välistä. Seuraavaksi esittelen vastauksissa esiintyneitä määrittelyjä teemoittelun keinoin. Otan huomioon myös sellaiset vastaukset, jotka selkeästi eroavat muista.

Syrjimätön kieli oli jokaiselle haastateltavalle jokseenkin tuttu, mutta käsitteen ymmärtämisen tapa vaihteli haastateltavien välillä. Kaikilla oli ennen haastattelua oman kertomansa mukaan vähintäänkin tuntuma, mitä käsitteellä tarkoitetaan, mutta jotkut myönsivät tarkistaneensa käsitteen vielä ulkoisesta lähteestä, esimerkiksi hakemalla internetistä tai keskustelemalla asiasta kollegan kanssa. He olivat kuitenkin

saaneet keskustelujen tai etsinnän tuloksena samankaltaisen vastauksen kuin mihin olivat itse ennakkoon päätyneet.

Kyllä se on tuttu. Mä käsitän sen nimenomaan sellaisena kielenä, että se ottaa kaikki ihmisryhmät lähtökohtaisesti tasa-arvoisesti mukaan kielenkäytössä, eikä syrji mitään ihmisryhmää tietoisesti tai tiedostamatta. (H6)

[...] syrjimätön kieli on mun mielestä semmoista kieltä, joka pyrkii mahdollisimman suureen neutraaliuteen ja siihen, että ei ihmisiä luokitella millään lailla. [...] tässä pohdittiin porukalla vähän tätä teemaa ja todettiin, että tällä temalla, tällä nimellä syrjimätön kieli, niin ei ole tullut näiden vuosikymmenten aikana vastaan kertaakaan. (H2)

Yleisesti ottaen haastateltavat katsoivat, että syrjimätön kieli on tasa-arvoisesti kaikki ihmisryhmät mukaansa ottavaa ja osallistavaa eikä se aiheuta ulkopuolisuutta. Se on inhimillistä eikä tunnu ikävältä tai loukkaa.

[...] ei suljeta ulos, ei katsota ohi minkään meidän kohderyhmään kuuluvan ihmisen eikä muitenkään - - se on semmoista mukaan ottavaa, ettei kukaan tunne sen käytetyn kielen takia itseään niinku ulkopuoliseksi tai syrjityksi, niin siinä varmaan se ydin on. (H1)

Haastattelujen perusteella syrjimätön kieli on paitsi täsmällistä, totuudenmukaista ja neutraalia, siltä vaaditaan myös tunnistettavuutta laajalle yleisölle.

Jotenki näkisin, että menee niinku ehkä molempiin suuntiin. Se on huomioonottamista, se ottaa kohteensa huomioon, se on niinku modernia. Se ei tosiaan loukkaa - - niin kauan kun kaikki ymmärtää, mistä on kyse, niin kaikki on kunnossa - - se menee niinku toiseen suuntaan, että jotenkin sen pitäisi sitten olla myös laajalle yleisölle jollain tavalla tunnistettavaa, jotta se toimii. (H3)

Puolet haastateltavista sanoi, että syrjimättömän kielen tavoitteet kuuluvat sisäsyntyisesti journalismiin ja toimittajan ammatti-identiteettiin, eli journalismin arvojen pitäisi toteutua myös kielellisesti (ks. Tiililä, 2021).

Meidän yksi tehtävä on myös vaalia sitä hyvää suomen kieltä ja tätä niin kun sen kielen käyttöä ja sitä, että se ei olisi haitallista taikka ihmistä loukkaavaa, niin mä sanoisin, että se tavallaan tulee sieltä vähän sisäsyntyisestikin tähän työnkuvaan liittyen. (H5)

[...] onhan se aiheena sellainen, jota mä pidän jotenkin sisäänrakennettuna tähän toimeen, tavallaan toimittajan identiteettiin ja tähän työhön liittyvänä sisäänrakennettuna asiana sen, että kielellä ei tavallaan niin kuin luokitella ihmisiä [...] (H2)

Onnistuessaan se voi olla täsmällisempää kuin kielenkäyttö, jossa ei noudateta syrjimättömän kielen vaatimuksia. Yksi haastateltavista arvioi asiaa, esimerkiksi eduskunnan *puhemies* ja *puheenjohtaja* termien kohdalla.

[...] siinäähän ei niinku se mies ei kerro mitään, että puheenjohtajahan kertoo enemmän, mikä se rooli on, että mies voi olla mikä hyvänsä. (H4)

Syrjimätöntä kieltä käyttämällä on myös mahdollista tunnistaa sellaisia ilmiöitä ja asioita, jotka ovat aiemmin olleet ”piilossa”, sen vuoksi, ettei ole ollut sanoja, joilla puhua.

[...] itse koen ihan henkilökohtaisesti, että se on myös hyvä asia, että asiat saa myös kielellisen määrityksen. [...] Se auttaa tunnistamaan sieltä asioita ja sillä voi olla vaikkapa ihmisten identiteetille tosi iso merkitys. (H5)

Toisaalta haastateltavat kokivat ”liiallisen tarkkuuden” syrjimättömän kielen yhdeksi mahdolliseksi ongelmaksi.

[...] meidän täytyy just sitä asiaa vähän sillä tavalla säädellä, että vaikka tulee uusia termejä kieleen, niin täytyy aina pohtia sitä, että onko se semmoinen mitä me voidaan käyttää meillä. Ymmärtääkö meidän lukijat sen. (H6)

[...] joskus siinä on se vaara, että kielestä saattaa tulla liian monimutkaista ja jopa liian sellaista yksityiskohtaista tietyllä tavalla, että jos niin kun jokaiselle pienelle asialle on joku tällainen ja sitten ei enää uskalleta puhua isoista linjoista - - mä näen siinä myös tosiaan sellaisen vaaran, että se niin kun peittää sen asioiden todellisen tilan. (H5)

[...] jos ihminen ei ymmärrä tai lukija ei välttämättä ymmärrä, että onko johtava pappi sama kuin kirkkoherra eli kieleltä pitää tietysti vaatia myös ymmärrettävyyttä, ettei sotketa asioita - - kun joku voi ajatella, että on erikseen kirkkoherra ja johtava pappi. (H4)

Haastateltavan mukaan tällaista asioiden sotkeentumista, kuten edellä olevassa sitaatissa on kuvailtu, ei pitäisi päästä tapahtumaan etenkään, jos kyse on uutisesta, joka liittyy päätöksentekoon tai vaaleihin. Vaikka media muutoin käyttää sukupuoli-neutraaleja ammattinimikkeitä, voi niistä tällaisissa yksittäisissä tapauksissa ”lipsua”.

Lisäksi haastatteluissa ilmeni, ettei uutiskieli, joka on syrjimätöntä, sisällä *arvoväritteisyyttä, asenteellisuutta* eikä ole *liian värikästä*. Haastattelevat määrittelivät asiaa esimerkkien kautta.

Uutiskieli on aina uutiskieltä, joka pyrkii siihen, että se olisi mahdollisimman niin kun neutraalia, ja että siinä ei olisi semmoista arvoväritteisyyttä mukana kauheasti siinä tekstissä. (H2)

[...] välillä helposti lähdetään hakemaan semmoista kuvallisempaa, jotenkin niinku yritetään tehdä semmoista verevämpää, elävämpää kieltä - - joku semmoinen vähän lennokkaampi ilmaus voisi kostautua sillä, että se näyttääkin asenteelliselta. (H3)

5.2 Teemat

Seuraavaksi esittelen, millaisia teemoja haastateltavat toivat esiin keskusteltaessa syrjimättömästä kielestä. Eli millaisia aihepiirejä he tunnistivat kuuluvaksi syrjimättömän kielen alle.

TAULUKKO 1 Kuinka monessa haastattelussa yksittäinen teema nousi esiin?

Teema	Määrä
Ihonväri	4
Ikä	4
Kansallisuus	5
Kielet	1
Kulttuurit	1
Maahanmuutto (sis. pakolaisuus, turvapaikanhakijat ja siirtolaisuus)	4
Puhetapa	1
Seksuaalivähemmistöt	4
Sukupuolineutraali kieli (sis. ammattinimikkeet)	5
Sukupuolivähemmistöt	4
Vammaisuus	3

Selkeimmin syrjimättömän kielen käsitteeseen tunnistettiin kuuluvaksi **sukupuolineutraali kielenkäyttö**. Aiheen nosti esiin viisi kuudesta haastateltavasta. Sukupuolineutraaleista ammattinimikkeistä oli tehty journalistinen linjaus kahdessa toimituksessa. Näissä linjauksen tehneissä toimituksissa pohdinta sukupuolineutraalista kielenkäytöstä oli myös levinnyt jo laajemmalle muihinkin aihepiireihin kuin vain ammattinimikkeisiin. Toinen haastateltava pohti sitä, kuinka verbien käyttö voi olla sukupuolittunutta siten, että sanojan sukupuolesta riippuen käytetään jotain tiettyä verbiä.

Voi ulottua jopa siihen, että käytetäänkö esimerkiksi sanojasta erilaisia verbejä, jos on mies tai nainen. - - Meillä on tällaisia neutraaleja niinku *sanoo*, *kertoo*, mutta sitten on arvoväritteisiä verbejä *selittää*, *puolustele* tai muuta. Niihin kiinnitetään huomiota, että ei käytettäisi tällaisia arvoväritteisiä. (H4)

Toinen haastateltava kertoi, että nopeasti linjauksen teon jälkeen heidän toimituksessaan oli ryhdytty miettimään esimerkiksi sitä, onko tarpeellista puhua erikseen *nais-* ja *miespapeista*. Toimitus oli myös ottanut käyttöön termin *jokaisenoikeus*⁴ jokamiehenoikeus-termin sijaan. Huomionarvoista on myös, että tässä toimituksessa on jo muodostuneet käytännöt sille, kuinka uusia sukupuolineutraaleja ammattinimikkeitä luodaan lehtikieleen.

Miten suomen kielessä ylipäätään ammattinimikkeitä muodostetaan, että ne on yhdyssanoja ja niissä voi olla nominatiivi- tai genetiivialku. Ja sitten yritetään välttää semmoisia hirveän geneerisiä nimityksiä, jotka on semmoisia henkilö-päätteisiä - - jotkut sijapäätteet on tietysti käytännöllisiä esimerkiksi siistijä-tyyppiset, -ja, -jä. (H6)

⁴ Jokaisenoikeus lisättiin Kielitoimiston sanakirjan vuoden 2024 päivitettyyn versioon (Pyhälahti, 2024).

Toimituksessa oli täytynyt luoda käytänteet, koska haastateltavan mukaan linjausta tehdessään he huomasivat, että suomen kielessä on paljon esimerkiksi mies- tai emäntä-loppuisia ammattinimikkeitä, joille ei ollut valmiiksi sukupuolineutraalia vaihtoehtoa.

Saman haastateltavan mukaan heidän toimituksessaan on ylipäänsä pohdittu sitä, milloin on tarpeellista tuoda haastateltavan sukupuoli jutussa esiin. Samaa asiaa pohtivat myös kolme muuta haastateltavaa. Yksi huomioi, ettei *tytöttely-* tai *pojittelu* ole enää nykyjournalismissa suositeltavaa kielenkäyttöä. Yksi haastateltava kertoi erään toimittajakollegansa pohtineensa omaan juttuunsa liittyen sitä, voiko hän kutsua jutussa esiintyvää haastateltavien ryhmää tyttöporukaksi, kun hän oletti heidän edustavan naissukupuolta. Haastateltava kertoi toimittajan päätyneen kutsumaan heitä lopulta kaveriporukaksi, jolloin hän pystyi kiertämään sukupuolen määrittelyn kokonaan.

Lähes kaikki haastateltavat nostivat esiin myös **kansallisuuden** tai **etnisyyden** käsitteet. Kansallisuuden määrittelystä kumpuavat ongelmat kiteytyivät useiden haastateltavien kohdalla nimenomaan yksittäisiin ryhmiin, kuten romaneihin. Kolme haastateltavaa pohtii etnisyyden määrittelyä rikosuutisoinnissa. Kaksi haastateltavista tarkasteli asiaa nimenomaan romanivähemmistön kohdalla.

No on ääneen sanottukin, mutta myös kaikkien tietämä on se, että eihän me ihonväriä, etnisyyttä, niinku tällaisia asioita tuoda ilmi, ellei niillä ole joku syy, miksi pitäisi tuoda ilmi. (H5)

Haastateltava kertoi tapauksesta, jossa toimituksella oli jo alkuvaiheessa tieto, että rikokseen liittyy romaneja. Ennen käräjäkäsittelyä asiaa ei silti tuotu esiin, koska toimituksessa ”ei katsottu”, että se olisi ollut uutisoinnin kannalta merkittävää. Lopulta romanitausta kuitenkin kerrottiin lukijoille.

No sitten myöhemmin käräjillä kävi ilmi, että tähän liittyy hyvin vahvasti, niin kun tämä romanikulttuuri siihen, mitä oli tapahtunut, ja miten se oli tapahtunut ja muu. Niin siinä vaiheessa sitten se oli, niin kun oleellista tuoda esiin, koska se nousi niin merkittäväksi asiaksi siinä, että sitä aina pohditaan just tapauskohtaisesti. (H5)

Kolmas haastateltava puhui rikosuutisoinnista ja tekijöiden taustan määrittelystä laajemmin, mutta mainitsi myös esimerkinomaisesti rikosuutisoinnin ja romaninyhteisöt. Hänen mukaansa rikoksen ensiuutisoinnissa ei välttämättä ole tarpeeksi tietoa kyseessä olevan tapahtuman taustoista, mutta kun tapausta ”tutkitaan” enemmän, voi ilmetä asioita, jotka pitää nostaa yhteiskunnalliseen keskusteluun.

[...] voi olla, että taustalla on kotoutumisen ongelmia ja nuorten pahoinvointia, jotakin niinku semmoista rakenteellista, mille meidän niinku, mikä meidän yhteiskuntana pitää nostaa keskusteluun, jolloin meidän pitää pystyä keskustelemaan, että hei tää katujengi-ilmiö, tai hei tämän tyyppiset rikokset keskittyy nyt jonkun taustaisiin ihmisiin. Ja sitten koko ajan pitää mielessä se, että meillä ei leimata sitten kaikkia. (H1)

Haastateltava jatkoi, että vähemmistöyhteisöissä tapahtuvia rikoksia tulee pystyä käsittelemään mediassa yhtä lailla kuin valtaväestön tekemiä, eikä rasistiksi leimautumisen pelossa pitäisi vältellä joitakin aiheita.

No vaikka sitä silpomista tai kunniaväkivaltaa tai muuta pitää pystyä käsittelemään myös suomalaisen journalistin samalla tavalla kuin se käsittelee suomalaisia perinteisiä perhesurmia tai jotain muuta. (H1)

Useat haastateltavat ottivat esiin termit *mustalainen*, *ryssä* ja *neekeri*⁵, joilla on viitattu etnisiin ryhmiin, mutta jotka ovat nykypäivänä vanhentuneita ja halventavia termejä (ks. Kielitoimiston sanakirja). Yksi haastateltava mainitsi myös termin *natsi*.

Kiinnitetään ehdottomasti huomiota, että ei käytetä sellaisia termejä, jotka nyt tänä päivänä eivät ole korrekkeja. Tietysti ei tarvi mennä niinku ilmeisiin, näihin tuota neekeri-sanaan. (H4)

Siis on sanoja, mitä niinku ehdottomasti ei pidä käyttää, eikä varmaan kenellekään tulisi mieli käyttää n-sanaa. Tota ei ole mitään sellaista uutisjuttua, jossa se olisi niinku tarpeellinen. (H6)

Mä muistelisin, että silloin 90-luvun alussa aika yleisesti puhuttiin vielä ryssistä, mutta ei varmastikaan enää käytetä tai ei käytetä tän tyyppisiä termejä, eikä käytetä natsi-termiä. (H2)

Haastateltavien mukaan nämä termit eivät kuulu pääsääntöisesti journalistiseen tekstiin. Yksi haastateltava mainitsi termin *lappalainen*⁶, jota ei hänen edustamassaan mediassa käytetä enää missään yhteydessä.

Vastauksien perusteella toimituksessa pohditaan suhteellisen paljon myös **ihonväriin** liittyvää termistöä ja sen käyttöä. Ihonväri oli noussut keskusteluun eräässä toimituksessa Pieni merenneito -esityksen yhteydessä. Toimituksessa pohdittiin muun muassa sitä, keihin musta-sanalla itse asiassa viitataan:

Jotenkin, että se olisi täsmällistä se ihonvärikeskustelu. Siihen liittyi se, että esimerkiksi mustasanan käyttö, että liitetäänkö se yleensä afrikkalaistaustaisiin, vai kehen se liitetään, vai onko tummaihoisen ja niin kun. (H1)

Lopulta pohdinta toimituksessa vei siihen, ettei kyseisessä tilanteessa päädytty käyttämään mitään termiä ja kyseenalaistettiin se, tarvitseeko ihmisiä tai ryhmiä ylipäänsä määritellä ihonvärinsä suhteen, tai olisiko ihonvärin määrittelyn sijasta olennaisempaa määritellä kohteen kansallisuus. Etnisyydestä tai ihonväristä puhuneet haastateltavat ylipäänsä pohtivat vastauksissaan sitä, milloin journalistisessa tekstissä on tarpeellista määritellä näitä asioita jutun kohteesta.

Melkein poikkeuksetta haastateltavien nostaessa esiin teemaksi **seksuaalivähemmistöt**, esiin nousivat myös **sukupuolivähemmistöt**. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt ovatkin sanapari, jotka tunnutaan liitettävän helposti yhteen. Hyvin harvoin haastateltavat kuitenkaan erittelivät näiden kattotermien alle kuuluvia

---

⁵ Termillä on viitattu etnisen alkuperän lisäksi ihonväriin (Kielitoimiston sanakirja, 2024).

⁶ Myös lappalainen-termi on Kielitoimiston sanakirjan (2024) mukaan vanhentunut.

vähemmistöryhmiä. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen yhteydessä myös usein huomioitiin toimijat kuten Seta tai THL, joista aihepiiriin sopivaa sanastoa voi löytää. Eräs haastateltava arvioi, että hänen edustamassaan mediassa ei enää käytettäisi termiä *homo* vaan sen sijaan *homoseksuaali*.

Ei varmaankaan meillä myöskään käytetä sanaa homo. Ehkä puhutaan seksuaalivähemmistöön kuuluvasta enemmän - - tai sitten homoseksuaali, että pidempänä muotona. - - koska se [homo] vaikuttaa ehkä enemmänkin tämmöiseltä nimittely-, haukkumasanana, tai on niinku vahvemmin väritynyt termi. (H2)

Yksi haastateltava mainitsi erikseen *muunsukupuolisuuden*, *intersukupuolisuuden* ja *transsukupuolisuuden* pohtiessaan sukupuolivähemmistöistä käytettävää kieltä. Vain yksi haastateltava ei maininnut lainkaan sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöjä vaan puhui yleisesti vähemmistöistä.

Maahanmuutto ja turvapaikanhakijat tulivat esiin hyvin erilaisissa yhteyksissä. Eräs haastateltavista pohti sitä, kuinka ajankohtainen tilanne Suomen itärajalla⁷ tulee vaikuttamaan siihen, miten jatkossa puhutaan *maahantulijoista* ja *turvapaikanhakijoista*. Yksi haastateltavista pohti sitä, kuinka pitkään ihmistä voi kutsua maahanmuutto-taustaiseksi:

- - voiko niin kun ihmistä sanoa maahanmuuttotaustaiseksi, jos hän on syntynyt ja asunut ehkä jo kahden, kolmen sukupolven ajan niin Suomessa? (H6).

Yksi haastateltavista puntaroi laittoman siirtolaisen käsitettä:

Voiko ihminen olla laitton? Siinä on ehkä päädytty enemmän *paperittomaan*, joka sitten niinku on jollain tavalla kunnioitavampi ja samalla ehkä myös aika paljon tarkempi (H3).

Yksi haastateltava huomioi, että maahanmuutto varmasti aiheuttaa toimituksissa kielenkäytön ja terminologian suhteen päänvaivaa. Hän kuitenkin koki, ettei hänen edustamassaan mediassa niinkään vaan enemmänkin suuremmissa kaupungeissa ja niiden medioissa.

Ikä nousi esiin teemana neljässä haastattelussa ja **vammaisuus** kolmessa. Ikää on haastateltavien mukaan pohdittu sellaisissa yhteyksissä, kuten miten yli 65-vuotiaita puhutellaan. Yksi haastateltavista sanoi, että usein toimittajat pohtivat vanhustermin sopivuutta ja sille vaihtoehdoksi saatetaan esittää *ikäntyvää*, *senioria* tai *eläkeläistä*. Haastateltava itse koki, että termi *vanhus* koetaan usein liian negatiiviseksi. Yksi haastateltava mainitsi, että median pitäisi olla moniääninen ja haastatella eri ikäisiä ihmisiä. Yksi taas huomautti, että niin lapsia kuin vammaisia pitäisi puhuttaa jutuissa koko nimellä eikä vain etunimellä.

---

⁷ Suomi sulki kaikki itärajan rajanylityspaikat Venäjältä tulleen välineellistetyin maahantulon vuoksi ensimmäisen kerran marraskuussa 2023 ja on jatkanut rajasulkua vuonna 2024. (Rajavartiolaitos, 2024).

Kun puhuttiin vammaisuudesta, pohdittiin muun muassa sitä, tulisiko vammaisen-termin sijasta mieluummin käyttää termiä *toimintarajoitteinen*. Asiaa pohtinut haastateltava kertoi, että vaikka jotkut toivovat mieluummin jälkimmäistä, kokee osa vammaisista sen eri lailla rajoittavaksi. Sillä ikään kuin verrataan vammaisia ihmisiä ja heidän toimintansa rajallisuuttaan heihin, joilla toimintakyky on täysi. Eräs haastateltava otti vammaisuuden puheeksi yhteydessä, jossa hän sanoi, että yleensä uutisoinnissa vältellään tarpeetonta ihmistä määrittävää kieltä, kuten ulkonäköön tai vammaisuuteen liittyvää. Yksi haastateltavista sanoi, että autisti-termin sijaan voisi olla parempi käyttää määrittelyä *neurokirjolla oleva* tai *kirjolla oleva*.

Kielet-, kulttuurit- ja puhetapa -teemat tulivat esille yksittäisissä tapauksissa. Esimerkiksi niin, ettei rikosuutisissa tulisi turhaan määrittää, millainen oli epäillyn tekijän suomen kielen taito. Yksi haastateltava pohti sitä, voisiko maan kieltä osaa-mattoman henkilön sanoa olevan *monikielinen* sen sijaan, että kutsuisi tätä *vieraskieliseksi*. Haastateltavan mukaan vieraskielinen saattaa luoda jakoa meihin ja muihin, kun taas monikielinen voisi olla täsmällisempi määrittely, jos kohdehenkilö osaa useampaa kieltä.

5.3 Päätöksenteko

Kolmannen tutkimuskysymyksen *Kuka tekee päätökset kielellisistä valinnoista, ja miten ne perustellaan?* on tarkoitus valottaa sitä, millaisten prosessien kautta päätöksenteko toimituksessa etenee kielellisissä kysymyksissä ja kuinka paljon painoarvoa syrjimättömän kielen valinnat saavat. Halusin tutkimushaastattelujen kautta selvittää, kuinka autonomisia päätöksiä toimitukset tekevät kielellisistä valinnoista, ja seuraavatko ne joitain ulkoisia toimijoita terminologian suhteen. Pyrin analyysissä kartoittamaan, keitä nämä mahdolliset ulkoiset toimijat ovat, ja kuinka suuri niiden vaikutus on. Samalla vastaukset kertovat siitä, kuinka paljon toimituksessa on panostettu kielenhuoltoon ylipäänsä. Jaoin analyysin seuraaviin alalukuihin: Toimituksen sisäinen prosessi, Järjestöt ja muut toimijat, sekä Haastateltavat ja yleisö.

5.3.1 Toimituksen sisäinen prosessi

Haastattelujen perusteella vaikuttaa siltä, että toimituksissa ymmärretään vahvasti se, että vastuu ja vapaus oman median tai lehden käyttämästä kielestä kuuluu vain toimitukselle itselleen, vaikka ohjeistuksia, apua ja mielipidettä etsittäisiin toimituksen ulkopuoleltakin.

Sehän on kuitenkin taas ihan JSN:n linjaus pitkään ollut, että medialla on oikeus valita ne termit, mitä se käyttää. [...] voitaisiin käyttää vaikka lappalainen-sanaa, että päätetään, että kutsutaan saamelaisia lappalaisiksi, mutta se nyt olisi vähän tyhmää (H4)

[...] vastuu on meillä, mitä sanoja me käytetään ja sitten toisaalta myös oikeus valita, mitä sanoja me käytetään, että ei haastateltavakaan voi meille määrätä, miten me häntä puhutellaan jutussa. Silloinhan hän voisi määritellä esimerkiksi sen oman ammattinimikkeensä. (H6)

[...] toimituksella on kyllä se päätösvalta siitä, mitä sanoja käytetään. Myöskään en näe niin, että järjestöillä on valta määrittää journalistista kieltä. He on todella tärkeä apu ja niin kuin taustatoimija ja auttaa taustoittamisessa, mutta aina se journalistinen päätösvalta myös sanojen valinnasta on toimituksella. (H1)

Kaikissa toimituksissa päätoimittajan rooli vaikuttaa olevan olennainen suurissa linjanvedoissa. Eräässä toimituksessa päätoimittaja oli linjannut, että lehti ottaa käyttöön journalistisessa tekstissä sukupuolineutraalit ammattinimikkeet, koska haluttiin luopua kielen luomasta kuvasta, että ammatit ovat itsessään sukupuolittuneita:

[...] kun mä sitten päätin, että mekin otetaan ne sukupuolineutraalit nimikkeet käyttöön, niin pikemminkin sitä niinku enemmän vastustettiin, kun olisi ollut niin päin, että toimitus olisi painostanut minua, että otetaanpa ne käyttöön. (H4).

Vaikka kyseessä olevaa linjausta tunnuttiin toimituksessa vastustettavan, haastateltavan mukaan päätoimittajalta kuitenkin kysytään linjauksia toimituksessa matalla kynnyksellä.

Yhteensä kolmen median toimituksessa oli haastatteluaineiston perusteella henkilö, joka päätoimisesti tai päätoimisen työkuvasa ohessa hoiti kielenhuoltoon liittyviä asioita eli toimi kielenhuoltajana. Näissä toimituksissa kielenhuoltajat saattavat tehdä toimituksille ohjeistuksia tai suosituksia pinnalla olevista ilmiöistä ja asioista, joiden terminologia on aiheuttanut pohdintaa toimituksessa enemmänkin, tai joissa ei ole päästy yhteisymmärrykseen.

Jos on kiistanalainen asia, niin viime kädessä päätoimittaja. Harvoin tietysti on niin kiistanalaisia asioita, että mä oon kielenhuoltajana tietysti siinä asemassa, että aika moni asiahan kielessä on ristiriitainen. Siinä mielessä voisi perustella useita eri päätöksiä, mitä tehdään. Mutta kielenhuoltajalla on sitten se auktoriteetti ratkaista tällaiset kysymykset, kun joudutaan tekemään valinta. (H6)

Yhdessä toimituksessa kielenhuoltaja osallistui esimerkiksi keskusteluun Pieni merenneito -esitykseen liittyen, kun toimitus pohti, miten näyttelijän ihonväristä tulisi puhua. Eräässä mediassa oli haastattelun teon aikaan tekeillä laajempi ohjeistus syrjimättömästä kielestä, jota haastateltava itse kielenhuoltajan asemassa oli toteuttamassa.

Haastattelujen perusteella kielenhuoltajat tai vastaavissa rooleissa olevat kuitenkin mielellään ulottavat keskustelun ja päätöksentekoprosessin laajemmalle toimituksessa, eivätkä halua tai voikaan tehdä yksin koko toimitusta koskevia linjavetoja.

Mä mielelläni näihin keskusteluihin osallistun, mutta myönnän myös sitten ikään kuin oman tietämykseni rajat ja sitten mielelläni ulotan tän niinku toimituksen johdon ulottuville. (H3)

Kyllä mä oon sitten useamman kerran kysynyt päätoimittajalta kommenttia, että voiko hän elää sen päätöksen kanssa, koska hänellehän sitten sitä palautetta tulee tosi paljon. (H6)

Sitten jos siinä tarvitaan niinku linjaus, niin sitten se on vastaava päätoimittaja [...] (H1)

Yleisesti ottaen toimituksissa suurin osa ongelmatilanteista selvitetään jo toimittaja-tuottaja-työparissa tai muussa vastaavassa. Mikäli yhteisymmärrykseen ei päästä, niin siinä vaiheessa apua saatetaan kysyä kielenhuoltajalta niissä toimituksissa, joissa sellainen on, uutispäälliköiltä, toimitussihteereiltä tai -päälliköiltä tai viime kädessä päätoimittajalta asti. Siihen, millaisia mahdollisuuksia päätöksiä on tehdä päätoimittajaa alemmalla tasolla toimituksen hierarkiassa näyttäisi vaikuttavan siis ainakin toimituksen koko. Eräässä toimituksessa kantaa kielellisiin asioihin haastattelussa esille tulleiden esimerkkien perusteella voi ottaa kielenhuoltajan lisäksi kehityspäällikkö ja etiikkapäällikkö. Lisäksi median toimittajat saavat ohjeistusta toimituksen järjestämien koulutusten ja yhteisten talon sisäisten oppaiden kautta.

Yhdessä toimituksessa oli aiemmin ollut kielenhuoltoa toimittajan roolin ohessa tehnyt henkilö, mutta hänen jäätyänsä eläkkeelle tätä ”paikkaa” ei kukaan muu ollut korvannut. Samaisessa toimituksessa oli joskus ollut käytäntönä, että paikallinen äidinkielen opettaja oli seurannut lehden juttujen kieltä ja antanut seurantajakson jälkeen palautetta toistuvista virheistä. Toimituksissa, joissa kielenhuolto ei ollut nimenomaisesti kenenkään vastuulla, keskustelut syrjimättömästä kielestä vaikuttivat yksittäisiltä.

Aina kesäaikana nää asiat nousee ehkä enemmän, kun tulee nuoria kesätoimittajia, jotka tiedostaa, tiedostaa tuota asioita ehkä enemmänkin, tai ehkä ajattelevat vähän eri tavalla. Esimerkiksi, jos pohditaan eri sukupuolia ja tän tyyppisiä asioita. (H2)

Erityisesti toimituksissa, joissa kielenhuoltajaa ei ole, mutta myös muissa tutkimuksessa edustettuina olleissa toimituksissa yksittäisen toimittajan vastuu vaikuttaa olevan suuri. Useissa tapauksissa on pitkälti toimittajan omasta perehtyneisyydestä kiinni, millaiset kielelliset valinnat julkaistavaan juttuun päättyy.

Ei läheskään kaikki tällaiset herkätkään aiheet, niin tuu mun pöydälle. Että toimittajilla on erilaiset ammattitaidot siinä mielessä, että jotkut on joutunut sellaisia asioita miettimään ehkä yksityiselämässään tai sitten työssään. Että heille se ei ole niinku mikään iso asia, ja toisilla sitten voi jopa olla vaikeuksia tunnistaa sitä, milloin kieli voi olla syrjivää. (H6)

Kyllä mä luulen, että tahtoa tehdä [moniarvoisuuden ja tasa-arvon edistämiseksi] on, että ehkä ei ole aina sitten hoksauskykyä (H4)

Vaikka yksittäisen toimittajan vastuu on merkittävä, haastattelujen perusteella ainakin viidessä toimituksessa valmiin jutun lukee sen tehneen toimittajan lisäksi joku muu, esimerkiksi toimituksessa editoijan roolissa työskentelevä toimittaja.

5.3.2 Järjestöt ja muut toimijat

Keskusteluista kävi ilmi, että toimituksissa nojataan usein kielellisissä kysymyksissä Kotimaisten kielten keskuksen ja Kielitoimiston sanakirjaan.

En mä yritä hermeettisesti yksin miettiä niitä kysymyksiä, että kyllähän esimerkiksi Kotuksella on tosi hyviä artikkeleita ja kuulun semmoiseen kieliverkoston, jossa näistä asioista voi keskustella. (H6)

Ei meidän tarvitse noudattaa Kotuksen ohjeita, mutta sieltä yleensä aika hyvät ohjeet kuitenkin tulee. Pyritään siihen, että mennään sen mukaan. (H4)

Useissa haastatteluissa esiin nostettiin myös THL ja/tai THL:n tasa-arvosanasto sekä Setan sateenkaarianasto. Eräs haastateltava kertoi, että lehdessä tyypillisesti noudatetaan samaa kielipolitiikkaa kuin Suomen Tietotoimisto noudattaa omissa jutuissaan, sillä lehti julkaisee STT:n uutisia. Kielen tyyliä saatetaan mukailla myös yhteistoimituksen mukaiseksi, mikäli sellainen toimituksella on. Lisäksi yksittäisiä mainintoja saivat Saamelaiskäräjät, Yhdistyneet Kansakunnat ja Suomen laki ikään kuin auktoriteetteina, joiden tekemiä valintoja tai suosituksia voidaan journalistisessakin kielessä seurata. Haastattelujen perusteella toimituksissa seurataan myös sitä, mitä muut mediat linjaavat ja millaista kieltä niissä harjoitetaan.

[...] kyllä tietysti alalla pidempään olleet ja varmasti kaikki toimittajatkin, niin totta kai seuraa sitä, että mihin millaiset trendit on, ja miten mihinkin asioihin suhtaudutaan missäkin mediassa. (H2)

[...] kyllähän me totta kai seurataan, että minkälaista keskustelua mediakenttä sitten yleensä näin isoista linjauksista vaikkapa käy. Mutta tota se tulee kanssa myös siinä niin ku vähä huomaamatta - - joistain asioista tulee vaan sitten sellainen niin kun konsensus ja yhteisymmärrys ihan huomaamatta ja ajan kuluessa. (H5)

[...] semmoista hegemonia-asemaa ja hyvä niin, ettei ole enää millään tiedotusvälineellä, että se voisi yksin määrätä (H4)

Vaikka varsinaisesti kukaan haastateltavista ei kokenut, että toimitukseen kohdistettaisiin systemaattista painetta ulkopuolelta, mainittiin, että joskus viestintämattilaiset saattavat ajaa oman terminologiansa käyttämiseen. Erään haastateltavan mukaan järjestöiltä tuleva palaute voi olla sellaista, että mediaa huomautetaan, että jokin käytetty kielellinen valinta saattaa olla loukkaava. Yksi haastateltavista taas voi laajempaa keskustelua terminologiasta journalismin ja eri väestöryhmien välillä.

5.3.3 Haastateltavat ja yleisö

Vastauksien perusteella journalististen juttujen haastateltaville annetaan yleensä mahdollisuus itse määrittellä omaa taustaansa tai se, millaisia termejä hän itsestään käyttää. Yksi haastateltavista mainitsi, että myös toimittaja voi kysyä haastateltavalta, miten tätä tulisi puhutella. Eräs haastateltavista sanoi, että ihmisryhmillä on oikeus sanoa, miten haluavat heitä kutsuttavan. Erityisesti henkilöhaastatteluissa haastateltavalle voidaan antaa isompi tila itsensä määrittelylle kuin uutisjutussa. Voi olla niinkin, että haastateltava käyttää itsestään jotain sellaista sanaa, jota lehti ei lähtökohtaisesti

käyttäisi. Yhden esimerkin mukaan lehden homoseksuaali haastateltava oli käyttänyt itsestään nimitystä *homppeli*, jonka lehti oli jättänyt julkaistavaan juttuun.

Siis toimitushan päättää aina minkälaista kieltä me käytetään, että eihän me mitä tahansa voida lehteen painaa. Me ollaan aina vastuussa siitä, että vaikka se olisi sitaateissakin. Sen voisi muotoilla ehkä sillä tavalla, että jos se on sellainen sana, että me siedetään sitä tai se sopii meidän lehteen tyyliin [...] (H6)

Vaikka useassa haastattelussa tuli esille, ettei haastateltavien mukaan heidän toimituksissaan kukaan enää käyttäisi sanoja *neekeri* tai *mustalainen*, ei käytäntö ole välttämättä täysin ehdoton. Kaksi haastateltavista pohti sitä, milloin tiedonvälitys kärsii, jos haastateltavaa ei siteerata suoraan.

Jos niin ku hämärretään kokonaan luonne, että sanotaan, että hän käytti ultra rasistista sanaa ... ja ei sanota niin ku edes *n-sanaa* ja jätetään lukijan niin ku tehtäväksi pohtia, et mikähän se mahdtoi sitten olla. Niin kyllä mä nyt ainakin jossain kontekstissa näkisin, että tiedonvälitys on niinku kärsinyt. (H3)

Jos vaikkapa jossain jonkun kunnan valtuuston kokouksessa käytettäisiin *n-sanaa* tai jotain muuta vastaavaa, niin sitten siitä ehkä jouduttaisiin vähän niinku isommin miettimään, että min-käläisessä muodossa se laitettaisiin - - koska kyseessä olisi tämmöinen johtava päättäjä, niin vois- sin kuvitella, että se julkaistaisiin semmoisessa yhteydessä, koska se osoittaisi sitä hänen niin- kun kielenkäyttöään. (H5)

Yksi haastateltavista kertoi siteeraamisen vaikeuksista liittyen kesän 2023 rasis- mikohuun.⁸

[...] tiedän, että jouduttiin toimituksessa käymään sitä keskustelua, että minkä verran niitä sa- noja toistetaan journalistisessa tekstissä, jotta ihmiset ymmärtää, mistä puhutaan - - miten se teh- dään kuitenkin niin, että kieli pysyy inklusiivisena eikä syrji ketään. (H1)

Yksi haastateltava kertoi mediansa käyttäneen *mustalainen*-termiä jutussaan, sillä haastateltavat itse olivat käyttäneet itsestään kyseistä määrittelyä, ja ilmaisulle oli jutun kontekstissa historiallinen merkitys; se toimi ajanjakson kuvauksena.

Siinä ei koko ajan käytetty tätä sanaa [*mustalainen*] vaan puhuttiin romaneista, ja kun puhuttiin siitä tavallaan, miten historiallisesti siis syntyi yhteisö Malmille, jota kutsuttiin Malmin *mustalai- siksi* [...] (H1)

Näiden edellä mainittujen sanojen käyttäminen silti vaatisi haastateltavien mu- kaan painavia perusteluja ja mahdollisesti päätoimittajan hyväksynnän. Yksi haasta- teltavista puhui yleisellä tasolla, ettei hän ole kielenhuoltajana kieltänyt minkään sa- nan käyttöä.

---

⁸ Kesällä 2023 perussuomalaisten ministereiden rasistisia kirjoituksia levisi mediaan, mikä johti rasismikohuun (Nikkanen, 2023).

En mä ylipäättään tämmöistä kiellettyjen sanojen listaa toimituksessa tee. Meidän täytyy pysyä puhumaan ihan kaikista asioista - - se ei tietysti sulje pois sitä, että meidän täytyy sitten ymmärtää oma vastuumme kielenkäyttäjinä, ja sitä varten me tarvitaan aina keskustelua. (H6)

Lukijapalautetta suoraan syrjimättömän kieleen liittyen ei toimituksiin tule ainakaan merkittävässä määrin. Kaksi haastateltavaa mainitsi, että kun sitä tulee, usein se voi olla sellaista, että lukijat vetoavat Suomen lakiin jonkin tietyn termin käyttämisestä. Esimerkiksi eduskunnan puheenjohtajasta tulisi käyttää laissakin käytettyä eduskunnan puhemies -nimitystä. Myös Puolustusvoimat on yksi instituutio, joka aiheuttaa palautetta lukijoilta, mutta ei Puolustusvoimilta itseltään.

Sehän on sinänsä ihan höpö höpö palautetta, koska mehän voimme itse päättää, mitä termejä me käytetään ja ei sanomalehtikielessä käytetä muutenkaan kaikkia lakitekniisiä termejä tarkasti (H4)

Sellaisilta ihmisiltä, jotka kokee sen jotenkin lainausmerkeissä loukkaavana, että varusmiehestä käytetään varussotilas-nimikettä, niin se on kanssa semmoinen aktiivinen joukko. (H6)

Saatu palaute voi olla nimenomaan sellaista, jossa median on arvioitu olleen liian edistyksellinen. Eräässä mediassa sysäys linjaukselle sukupuolineutraaleista ammattinimikkeistä lähti liikkeelle kuitenkin pitkäaikaisen lukijan ehdotuksesta. Hän oli ehdottanut lehden toimittajalle, että olisiko aika siirtyä tasa-arvoisiin ammattinimikkeisiin. Haastateltavan mukaan päätoimittaja teki linjauksen melko nopeasti ehdotuksen jälkeen, jonka taustalla oli myös Suomen kielen lautakunnan kymmenen vuotta aiemmin antama suositus sukupuolineutraalin kielen edistämisestä.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Syrjimättömän kielen käsite itsessään voi olla toimituksissa vielä melko tuntematon. Tämän tutkielman perusteella voidaan kuitenkin sanoa, että toimituksissa pohditaan jopa päivittäin sellaisia asioita, joita syrjimättömän kielen käsitteeseen luokituu. Haastateltavat ymmärsivät syrjimättömän kielen siten, ettei se ainakaan tietoisesti sulje ihmisryhmiä ulkopuolelle tai loukkaa ketään. Osa haastateltavista näki syrjimättömän kielen kuuluvan osaksi toimittajan identiteettiä ja siten lähtökohtaisesti yhdeksi journalistisen tekstin arvoksi.

Toimituksissa pohdintoja syrjimättömästä kielestä ei välttämättä silti käydä samassa laajuudessa tai syvyydessä kuin esimerkiksi Vainikaisen (2022) opas ne esittelee. Tapa, joilla teemoja käsitellään toimituksissa, voi vaihdella suurestikin. Toimituksen koko voi vaikuttaa asiaan, mutta sitä ei voida pitää tämän tutkielman tulosten valossa ainoana syynä. Myös toimituksen johdon, kuten päätoimittajan, aloitteellisuus ja se, kuinka merkittävänä osana journalismia kieli nähdään, vaikuttavat. Kun syrjimättömän kieleen liittyvistä teemoista tehdään linjauksia, kuten sukupuolineutraalien ammattinimikkeiden käytöstä, nostaa päätös aiheen suoraan keskusteluun toimituksissa. Keskustelu voi auttaa huomaamaan myös muita vakiintuneita kielenkäytön tapoja, joita voisi olla aiheellista päivittää nykyaikaan paremmin sopiviksi. Linjauksen johdosta toimittajilla on myös selkeät ohjeet, joihin voivat journalistista kieltään peilata. Jos toimituksessa kuitenkin on kielenhuoltoon työnkuvansa ohessa tai kokonaan perehtynyt henkilö, on todennäköistä, että kielelliset kysymykset ovat useammin pinnalla toimituksen keskusteluissa ja sisäisessä viestinnässä. Yhdessä toimituksessa oli luotu jo käytänteet sille, kuinka uusia, sukupuolineutraaleja ammattinimikkeitä luodaan.

Vaikka toimituksella ei olisi mahdollisuutta valjastaa toimittajaa vastaamaan edes osana työkuvaansa kielenhuollollisiin asioihin, on muitakin mahdollisuuksia seurata oman median kieltä. Yhdessä toimituksessa paikallisella äidinkielenopettajalla oli ollut tällainen rooli. Tämä on hyvä esimerkki siitä, että resurssien puute ei

välttämättä tarvitse olla este sille, että media voisi panostaa laaja-alaisemmin käyttämänsä kieleen.

Kuten Tulokset-luvussa kerrotaan, useat tutkimushaastateltavat nostivat esiin teemat sukupuolineutraali kieli, kansallisuus, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt, ihonväri ja maahanmuutto. Näiden teemojen runsas esiintyvyys ja tuttuus toimittajille, verrattuna muihin tutkimuksessa esille tullessiin teemoihin, voi kertoa siitä, että näiden ryhmien aktivisti- tai vähemmistöryhmät ovat saaneet eniten näkyvyyttä ja siten saaneet ajamiaan asioita paremmin läpi. Toisaalta keskustelu etnisyydestä saattoi jossain tapauksissa koskea vain tiettyä etnistä ryhmää, kuten romaneja. Myös eri seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä eriteltiin hyvin vähän. Esimerkiksi vain yksi haastateltava pohti asiaa myös trans-, inter- ja muunsukupuolisuuden käsitteiden kautta, ja vain homoseksuaalisuus mainittiin erikseen seksuaalivähemmistöistä puhuttaessa. Vammaisuuden aihepiirinä nosti esiin vain kolme haastateltavaa, vaikka vammaisten kokema syrjintä on Suomessa yleistä (Yhdenvertaisuusvaltuutettu, 2016).

Haastateltavat olivat melko yksimielisiä siitä, ettei tiettyjä termejä, kuten *neekeri* ja *ryssä*, tule nykypäivänä käyttää lehtikielessä. Tulokset eivät ole yllättäviä, sillä esimerkiksi vuonna 2001 julkaistussa tutkimuksessa 90 prosenttia väestöstä piti kyseisiä termejä ja niiden lisäksi termiä *manne* loukkaavimpina nimityksinä etnisistä vähemmistöistä puhuttaessa (Pietikäinen, 2002, s. 26). Haastatteluissa kävi kuitenkin ilmi, etteivät valinnat näidenkään termien kohdalla ole aina yksinkertaisia, kun puhutaan journalistisesta tekstistä. Joissain tapauksissa tiedonvälitys saattaa ajaa syrjimättömyyden tavoitteen ohi. Tällöin voi olla kyse esimerkiksi tilanteesta, jossa kansanluottamusta nauttivassa asemassa oleva henkilö on käyttänyt rasistista kieltä ja kansalaisen tulee saada tietää siitä. Tällaisten vanhahtavien tai syrjivien termien kohdalla keskustelu niiden julkaisemisesta yletetään kuitenkin päätoimittajaan asti.

Tämän tutkielman haastateltavat eivät ottaneet vastauksissaan esiin esimerkiksi yhteiskuntaluokkaa, jonka Vainikainen (2022) huomioi omassa oppaassaan. Myöskään uskonto ei noussut temaksi yhdessäkään haastattelussa. Tosin kulttuuri mainittiin teemana yhdessä haastattelussa, jonka alle uskonto voidaan nähdä kuuluvaksi. Selkeä kieli esiintyy vastauksissa epäsuorasti, sillä monessa yhteydessä useat haastateltavat painottivat sitä, että journalistisen kielen tulee olla täsmällistä ja ymmärrettävää lukijoilleen. Yksi haastateltava muotoili asian siten, ettei uutiskieli saa olla ”liian tarkkaa”. Syrjimätön uutiskielen tulisi siis olla paitsi täsmällistä myös niin tuttua, että laaja yleisö pystyy ymmärtämään lukemansa asian. Silloin sen ei myöskään pitäisi sisältää vaikeita termejä, joiden merkitys avautuu vain pienelle ryhmälle yleisöstä.

Loppujen lopuksi syrjimättömän kielen ydin idea kiteytyy siihen, milloin henkilöä, josta juttu kertoo tai jota jutussa haastatellaan, on tarpeen määrittellä esimerkiksi ulkoisten piirteiden kautta. Toisin sanoen syrjimätön kieli ei ole vain sanastoista löytyvien termien hallintaa vaan perustavanlaatuisia ymmärrystä siitä, milloin

journalistisessa tekstissä on olennaista määrittellä jutun kohdetta ja minkä tekijöiden tai piirteiden kohdalla määrittely tehdään. Esimerkiksi rikosuutisoinnissa tekijän taustaa voi olla tarpeellista ja toivottavaakin avata lukijoille, jos se liittyy merkittävästi tehtyyn rikokseen. Lisäksi, kun määrittelyä päädytään tekemään, tulee sen olla määrittelyn kohteena olevaa aidosti kuvaavaa. Se, millaisilla sanoilla ihmistä tarkalleen ottaen määritellään, voi riippua täysin kontekstista. Henkilön määrittely sanalla *vieraskielinen* voi olla tarpeellinen, jos juttu esimerkiksi kertoo suomen kieltä osaamattoman ihmisen vaikeudesta löytää työpaikkaa Suomesta kielitaidon vuoksi. Jossain toisessa kontekstissa samasta ihmisestä tehty määrittely voisi olla täsmällisempi sanalla *monikielinen*. Silloin ihmistä ei myöskään suoraan sijoitettaisi kielellisen valtaväestön ulkopuolelle.

Pohdinta siis palaakin takaisin tämänkin tutkielman teorialuvuissa esiteltyihin journalismin tavoitteisiin, tehtäviin ja Journalistin ohjeisiin.

[...] ehkä se kaikkein tärkein kysymys on se, että tarvitseeko ihmistä tai ryhmiä tai yhteisöjä määrittellä. Ja jos vastaus on, että kyllä nyt juuri se on relevanttia, niin sitten lähdetään puimaan sitä, että mikä se tapa on, ja että se on sensitiivistä, mutta täsmällistä ja kuitenkin sitä aihetta ja asiaa suoraan päin menevää. (H1)

Tutkielman tulokset kertovat, että toimituksissa koetaan autonomisuutta käytettävästä kielestä ja termivalinnoista. Silti lehtikieli ei synny tyhjiössä, vaan yhteiskunnassa vallitsevat trendit tai kansalaisten käyttämän kielen muutokset vaikuttavat myös journalistiseen tekstiin. Vaikka linjauksia esimerkiksi syrjimättömästä kielestä, tai muita ohjeistuksia käytettävään kieleen, ei toimituksessa varsinaisesti olisi, toimittajat joutuvat tai haluavat pohtia sanavalintojaan. Kaikkea voi periaatteessa sanoa, mutta se ei aina ole järkevää. Siten ulkopuoliset toimijat vaikuttavat myös journalistiseen kieleen, vaikka päätökset tehtäisiin aina toimituksessa.

Toimittajalla ei aina ole asiantuntijuutta tai edes mahdollisuuksia arvioida, pitääkö haastateltavan tekemä määrittely paikkansa tai, onko se jutun kannalta oleellista. Eräs haastateltava esitti asian niin, ettei toimittaja voi esimerkiksi tietää tai arvioida sitä, johtuvatko haastateltavan mielenterveysongelmat todella hänen seksuaalisesta suuntautumisestaan niin kuin tämä sanoo. Journalismissa haastateltavilla on mahdollisuus itsensä määrittelyyn, mutta toimittaja voi lopulta päättää sen, käyttääkö määrittelyä lopullisessa tuotoksessa. Tämän tutkimuksen tulosten valossa näyttää siltä, että yleensä haastateltavan omaa määrittelyä pyritään kunnioittamaan – jopa toisinaan silloin, kun kyseessä on termi, jota lehti ei muuten käyttäisi.

Kotimaisten kielten keskus on valtion alainen tutkimuslaitos, joka huoltaa Suomen kansallisia kieliä ja tekee sanakirjatyötä. Siten on luontevaa, että Kotus ja Kieli-toimiston sanakirja ovat toimittajien käytetyimpiä tietopankkeja kielikysymyksissä. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyvää terminologiaa toimittajat löytävät Setan ja THL:n sanastoista. Sanastot tuntuvat olevan tuttuja toimittajille. Sen sijaan

kukaan haastateltavista ei maininnut vastaavaa esimerkkisanastoa vammaisuudesta. Se ei välttämättä tarkoita sitä, etteikö sanastoja vammaisuudesta olisi toimittajilla käytössä. Se voi myös olla seurausta siitä, että toimittajat kokevat hallitsevansa vammaisuuteen liittyvän terminologian hyvin. Toisaalta se voi kertoa siitä, että vammaisuus aiheena ei ole yhtä usein esillä mediassa kuin esimerkiksi yllä mainitut vähemmistöryhmät, tai mediat eivät haastattele vammaisia ihmisiä yhtä usein. Vammaisuuden terminologiaa käsitteleviä ohjeistuksia kuitenkin on. Muun muassa vammaisten henkilöiden ihmisoikeusjärjestö Kynnys ry tarjoaa oppaan journalistille, jossa on vammaisuuden sanastoa (Urhonen, Saraste & Purhonen, 2022). Opas myös esittelee sitä, miten vammaisuutta voisi mediassa käsitellä.

Mediat ja yksittäiset toimittajat seuraavat myös, millaista kieltä muissa lehdissä käytetään. Mikään suomalainen media tai lehti ei kuitenkaan noussut haastatteluissa toistuvasti esille. Kuten yksi haastateltavista sanoi, millään medialla ei näyttäisi olevan sellaista asemaa, että se voisi yksistään ohjata sitä, millaista kieltä suomalaisessa mediakentässä käytetään. Useat suomalaiset mediat julkaisevat silti STT:n uutisia, jolloin tietotoimiston käyttämät kielivalinnat voivat päätyä monen median uutisiin. Siten STT:llä on ainakin teoriassa suuri mahdollisuus vaikuttaa suomalaisessa mediakentässä käytettävään kieleen.

Mutta kuten teorialuvuissa esitettiin, journalistisesta työprosessista ainoa lukijalle näkyvä osa on jutun teksti ja siinä käytetty kieli. Tämä huomioon ottaen toimituksissa tuntuu olevan vähän vaatimuksia tai johdonmukaisia ohjeistuksia siitä, millaista kieltä toimittajien toivotaan käyttävän heidän tekemissään journalistisissa tuotoksissa. Poikkeustapauksiakin toki on, kuten tämä tutkielma osoittaa. Tutkielmasta käy silti ilmi, että on paljolti jutun kirjoittavasta toimittajasta kiinni, millaisia kielellisiä valintoja hän juttuunsa sisällyttää. Siihen taas vaikuttaa merkittävästi se, millaiset toimittajan omat henkilökohtaiset valmiudet kielenkäyttöön ovat. Yksi haastateltava mainitsi, että osa toimittajista on voinut tulla tutummaksi esimerkiksi jonkin vähemmistöryhmään liittyvän terminologian kanssa kuin toiset. Se, millaista kieltä yksittäinen toimittaja käyttää, ei kuitenkaan pitäisi riippua hänen yksityiselämänsä verkostoista, vaan medialla pitäisi nähdäkseni olla yhteiset käytänteet käytettävälle uutiskielelle. Onhan journalistisella kielellä merkittävä rooli yleisönsä ajatusten muokkajana ja todellisuuksien rakentajana.

Yhteiset linjaukset ja johdonmukaisuus viestittävät myös lukijoille, että media on pohtinut kieltään ja ymmärtää roolinsa kielen käyttäjänä ja vaikuttajana. Mielestäni tämä lisäisi luottamusta mediaan yleisesti. Yhtenäisyys ja korrektiussuhteisuus journalistisessa uutiskielessä voisi parhaimmassa tapauksessa valua myös alaspäin yleisöille. Yksi tutkimuksen haastateltavista toivoi, että sanastotyön ammattilaisten ja eri vähemmistöryhmien välillä olisi enemmän keskustelua. Kun syrjimättömämpiä termejä luodaan, pitäisi työ tehdä siten, että uudet termit olisivat sellaisia, jotka koko kansa voisi

omaksua käyttöön. Termien tulisi olla riittävän yksinkertaisia mutta kuvaavia ja palvelia kielen käyttöä niin kirjoitetussa kielessä kuin puheessa. Siten uudet termit voisivat yleistyä laajaan käyttöön tehokkaammin.

7 PÄÄTÄNTÖ

Arvioin tutkielman onnistumista käyttäen apunani Tracyn (2010) kahdensankohtaista mallia. Luvun lopussa esitän mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

Voidaan sanoa, että kieli on tutkimuskohteena ajankohtainen aina tai ainakin niin kauan kuin ihmiset käyttävät sitä vuorovaikutuksensa välineenä. Kuten jo tutkielman alussa kerrotaan, yhteiskunnissa tapahtuvat muutokset vaikuttavat väistämättä kieleen, mutta kieli voi myös vauhdittaa niitä. Kieli on jatkuvassa muutoksessa. Aikaa, jota nyt elämme, leimaavat kärjistynyt keskustelukulttuuri sosiaalisen median alustoilla (Kareinen, 2017, s. 20) ja toisaalta ikään kuin vastavoimaksi sille on noussut tiedostavampaan vuorovaikutukseen pyrkivä inklusiivisen tai syrjimättömän kielen vaade. Joissain yhteyksissä puhutaan laajemminkin yhteiskuntien polarisaatiosta, jossa eri tavoin ajattelevat ihmisryhmät ajautuvat maailmankatsomuksessaan yhä kauemmaksi toisistaan. Ottaen nämä asiat huomioon on tärkeää tutkia sitä, millä tavoin mediat ja siellä työskentelevät toimittajat suhtautuvat kieleen, sillä journalistisen tekstien kieli voi valua myös sitä kuluttaviin yleisöihin. Tässä tutkielmassa tarkastelukulma oli nimenomaan siinä, kuinka toimitukset suhtautuvat syrjimättömään kieleen.

Tutkielma pyrki kartoittamaan tälle tutkimukselle olennaista tutkimusteoriaa. Teorialuvuissa perehdyttiin siihen, millainen yhteiskunnallinen merkitys kielellä on, miten journalismi vaikuttaa yhteiskuntaan representaatioita rakentamalla ja mistä kielellinen muutos kohti syrjimätöntä kieltä on lähtenyt. Lisäksi teoriassa havainnointiin sitä, millä kaikilla tavoilla syrjimätön kieli voidaan ymmärtää niin suomalaisessa kuin kansainvälisessä kontekstissakin. Tutkielma esitteli myös lyhyesti aiempia tutkimustuloksia siitä, millä tavoin journalistisiin julkaisuihin on aiemmin päätyntä rasisia ja syrjiviä piirteitä. Näiden tutkimustulosten tarkoitus oli toimia vertailukohtana sille, mitä syrjimätön journalismi olisi. Teoreettisen viitekehityksen rakentaminen oli vaikeaa, sillä aiempaa tutkimusta syrjimättömän kielen käytöstä on tehty hyvin vähän kansainvälisestikin journalistiikan alalla. Joitain tutkimuksia on tehty muilta

tieteenaloilta, mutta usein niissä tarkastelu keskittyi sellaisiin asioihin, jotka olivat omasta tutkimusaiheestani liian kaukana tai liian spesifejä. Täten koin niihin viittamisen epäolennaiseksi.

Tutkielmassa pyrin avaamaan mahdollisimman tarkasti tutkimuksen teon eri vaiheet, jotta tutkimus olisi uskottava. Se tarkoittaa aineiston tuottamis- ja analyysimenetelmien yksityiskohtaista kuvausta, mutta myös sellaisten seikkojen läpikäymistä, jotka ovat saattaneet näyttäytyä jonkinlaisina epävarmuustekijöinä tutkimuksen teon aikana. Jälkimmäisellä tarkoitan nimenomaan tutkimushaastateltavien valintaan liittyntä haastetta, sillä asiantuntijuus ei tämän tutkimuksen kontekstissa ollut yksiselitteisesti määriteltävissä. Asiantuntijuuden määrittelyssä käytin apunani Hyvärisen ja kumppaneiden (2017) määrittelyä, mutta silti haastateltavien valinta tutkimukseen on ollut oma subjektiivinen valintani. Joku toinen tutkija voisi käyttää haastateltavien valinnassa tiukempaa tai löyhempää seulaa, jolloin tutkimushaastateltaviksi valikoituisi mahdollisesti eri henkilöt, vaikka hän nojaisi samaan määritelmään kuin minä.

Aineistoa analysoidessani pyrin mahdollisimman täsmälliseen kuvaukseen ja antamaan runsaasti esimerkkejä. Runsaiden esimerkkien avulla pyrin osoittamaan, että aineistosta tekemäni johtopäätökset ovat paikkansapitäviä. Niin analyysissä kuin johtopäätöksissä pyrin tulkitsemaan tutkimushaastateltavien vastauksia kontekstissaan, vertaamaan niitä tutkielman teoriaan ja tekemään vastauksista yleistyksiä. Tämän läpinäkyvyyden tavoitteena on, että joku toinen tutkija voisi päästä samoihin tuloksiin, jos hän käyttäisi samaa aineistoa.

Tutkimuseettisestä näkökulmasta tässä tutkielmassa tärkeää oli pohtia sitä, kuinka tutkimushaastateltavien anonymiteetti oli mahdollista suojata. Tutkielmassa kerroin haastateltavien taustoista vain sen verran kuin oli tarpeellista tutkimuksen läpinäkyvyyden turvaamiseksi. Esimerkkeinä käytetyistä haastateltavien sitaateista jätin pois sellaiset kohdat, joissa haastateltava on viitannut jollain tavalla omaan työpaikkaansa tai esimerkiksi maantieteelliseen alueeseen, jossa kyseinen media vaikuttaa.

Tutkielman tavoitteena oli selvittää, millaista pohdintaa suomalaisissa toimituksissa käydään syrjimättömästä kielestä. Tutkielma etsi ongelmaan vastausta kuuden tutkimushaastateltavan avulla käsittäen siis kuusi eri suomalaisen median toimitusta. Maantieteellisesti nämä toimitukset sijaitsevat hyvin eri puolilla Suomea. Toimitusten koot vaihtelevat suurestikin kuten myös niiden levikin laajuus ja lukijakunnan suuruus. Tutkielmassa ei ollut mukana yhtään paikallismedian edustajaa. Voidaan silti sanoa, että tutkielma läpivalaisee suomalaista mediakenttää kiitettävästi tutkielman laajuus huomioon ottaen. Tutkielma vastaa sen asettamaan tutkimusongelmaan ja tutkimuskysymyksiin. Valitut aineiston tuottamis- ja analyysimenetelmät sopivat tutkimusasetelmaan.

Tässä tutkimuksessa tehdyt haastattelut sivusivat myös sitä, kuinka toimittajat tai toimituksissa journalistisen kielen parissa työskentelevät ymmärtävät oman roolinsa kielenkäyttäjinä. Hedelmällinen ja tärkeä jatkotutkimusaihe olisi mielestäni tutkia nimenomaan sitä, tunnistavatko toimittajat sen, millainen merkitys heidän käyttämällään lehtikielellä on. Tällaista tutkimusta on tehty suomalaisessa tutkimuksessa verrattain vähän, mikä on mielestäni yllättävääkin. Olisi tärkeää selvittää, miten niin sanotut ”rivitoimittajat” priorisoivat lehtikielen arvoja ja kuinka hyvin toimittajat pystyvät tunnistamaan, mitkä asiat tai toimijat vaikuttavat heidän käyttämäänsä lehtikieleen ja miksi. Vastausta voitaisiin etsiä esimerkiksi kysymyksiin, millaisissa tilanteissa heidän mielestään täsmällinen tiedonvälitys ajaa korrektin kielen edelle ja millaisten todellisuuksien ja käsitysmaailmojen kautta heidän lehtikielensä syntyy.

LÄHTEET

- Aamulehti (23.10.2019). Aamulehden tasa-arvoiset ammattinimikkeet: tästä siinä on kyse ja tästä ei – Katso titteleiden luettelo sekä yleisimmät kysymykset ja vastaukset. Aamulehti. <https://www.aamulehti.fi/paakirjoitukset/art-2000007432340.html>
- Ahola, E. (2002). Romaniturvapaikanhakijat tv-uutisten kohteina. Teoksessa P. Raittila (toim.) Etnisyys ja rasismi journalismissa (128-144). Mediakriittinen julkaisusarja 6, Suomen Journalistiliitto, Tampere University Press. ISBN 951-44-5486-3
- Alatalo, E. (2019). Toimittajaopas. Seta-julkaisuja. ISBN 978-952-9862-36-8
- American Psychological Association. (2023). Inclusive language guide (2nd ed.). <https://www.apa.org/about/apa/equity-diversity-inclusion/language-guidelines.pdf>
- Baltzar, K. (16.6.2022). Journalistin ohjeet torjuvat huonosti rasismia. Tulkinnanvaraa jää paljon, sanoo Farhia Omer. Journalisti. Noudettu 2024-03-18 osoitteesta <https://journalisti.fi/artikkelit/2022/06/journalistin-ohjeet-torjuvat-huonosti-rasismia-tulkinnanvaraa-jaa-paljon-sanoo-farhia-omer/>
- Brummett. (2018). Techniques of Close Reading (Second Edition). SAGE Publications, Inc.
- Council of Europe (21.2.1990). Recommendation No. R (90) 4 of the Committee of Ministers to Member States of the Elimination of Sexism from Language. <https://rm.coe.int/1680505480>
- Dufva, H. (2002). Dialogia suomalaisuudesta. Teoksessa Laihiala-Kankainen, S., Pietikäinen, S. & H. Dufva (toim.), Moniääninen Suomi (21-38). Soveltavan kielentutkimuksen keskus - Jyväskylän yliopisto.
- Euroopan parlamentti. (2018). Sukupuolineutraali kielenkäyttö. Noudettu 1. huhtikuuta 2024, osoitteesta https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/187097/GNL_Guidelines_FI-original.pdf
- European Fulbright Diversity Initiative (EFDI) (2018). Inclusive Language. Fulbright Finland Foundation. <https://www.fulbright.fi/serve/inclusive-language-handout>
- Eskola, J., & Suoranta, J. (1998). Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino.
- Fairclough, N., Blom, V. & Hazard, K. (1997). Miten media puhuu. Vastapaino.
- Haavisto, C. (2005). Ryssar och estländare i finlandssvensk press: de berövar oss, tjänar oss och behöver oss vår hjälp. Nordicom-information, 27(4), 55-66. <http://hdl.handle.net/10138/232912>
- Hyvärinen, M., Nikander, P. & Ruusu vuori, J. (toim.). (2017). Tutkimushaastattelun käsikirja. Vastapaino.
- Jaakkola, M. (2013). Hyvä journalismi: Käytännön opas kirjoittajalle. Kansanvalistusseura.
- Julkisen sanan neuvosto (1.1.2014). Journalistin ohjeet. <https://jsn.fi/journalistin-ohjeet/>
- Kahila, S., & Haavikko, R. (1979). Elävää suomea: Yleisradion kieliopas. Gummerus.
- Kareinen, J. (2017). Yhteiskuntamme huutaa dialogin puutteesta. Teoksessa Männistö, L. & N. Wilhelmsson (toim.) Demokratiassa kuplii: Dialogin

- mahdollisuus suomalaisessa digiyhteiskunnassa. Oikeusministeriö.
http://oikeusministerio.fi/documents/1410853/5025472/Suomi100-Demokratiassa_kuplii_FINAL_FI_low.pdf/1921fbd9-733f-4dac-a15d-47fb36a3cfb4
- Leskelä, L., Mustajoki, A. & Piehl, A. (2003). Ymmärrettävää kieltä erilaisille lukijoille. Kielikello.fi, 2023(4).
<https://kielikello.fi/yymm%3%a4rrett%3%a4v%3%a4%3%a4-kielt%3%a4-erilaisille-lukijoille/>
- Mäkinen, K. (1992). Muuttuuko lehtikieli? Muuttaako lehtikieli? – Valma Yli-Vakkuri, Maija Länsimäki & Aarre Nyman (toim.), Yhteiskunta muuttuu, kieli muuttuu s. 211–235. Nykysuomen Seuran 10-vuotisjuhlakirja. Porvoo: WSOY.
- Nikkanen, V. (23.12.2013). Poliitiikan vuosi 2023 on ollut historiallinen – ”Rasismikohun haavat odottavat aukeamistaan”. MTV Uutiset.
<https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/politiikan-vuosi-2023-on-ollut-historiallinen-rasismikohun-haavat-odottavat-aukeamistaan/8845030#gs.8mdd18>
- Paananen, J., Lindeman, M., Lindholm, C., & Luodonpää-Manni, M. (2023). Kieli, hyvinvointi ja haavoittuvuus: Kohti kielellistä osallisuutta. Gaudeamus.
- Packer, G. (2.3.2023). The Moral Case Against Equity Language. The Atlantic.
<https://www.theatlantic.com/magazine/toc/2023/04/>
- Pietikäinen, S. (2000). Discourses of Differentiation – Ethnic Representations in Newspaper Texts. Jyväskylän yliopisto [väitöskirja]. ISBN 978-951-39-8093-1
- Pietikäinen, S. (2002) Etniset vähemmistöt uutisissa – käsitteitä ja aikaisempien tutkimusten kertomaa. Teoksessa Suomen journalistiliitto & P. Raittila (toim.), Etnisyys ja rasismi journalismissa (14–30). Tampere University Press.
- Pietikäinen, S. & Hujanen, J. (2000). Syrjäinen ja aito, vallan pitäjä ja ulkopuolinen. Paikka ja etnisyys ”meidän” ja ”toisten” rakentumispintana journalismissa. Tiedotustutkimus, 23(4), 3. <https://doi.org/10.23983/mv.61506>
- Perustuslaki 1999/731. Annettu Helsingissä 11.6.1999.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>
- Pyhälähti, M. (10.1.2024). Kielitoimiston sanakirjaan tulossa runsaasti uutta ja päivitettyä. Kotus.fi.
https://www.kotus.fi/sanakirjat/kielitoimiston_sanakirja/ajankohtaista_kielitoimiston_sanakirjassa/kielitoimiston_sanakirjaan_tulossa_runsaasti_uutta_ja_paivitettua.40523.news
- Raittila, P. (2009). Journalismien maahanmuuttokeskustelu: hymistelyä, kriittisyyttä vai rasismien tukemista? Teoksessa S. Keskinen, A. Rastas & S. Tuori (toim.), En ole rasisti, mutta.: maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä (67–75). Vastapaino ; Nuorisotutkimusverkosto.
- Rajavartiolaitos (2024). Rajoitukset Suomen itärajan rajanylityspaikoilla. Raja.fi. Noudettu 2024-03-27 [osoitteesta https://raja.fi/rajoitukset-suomen-itarajan-rajanylityspaikoilla](https://raja.fi/rajoitukset-suomen-itarajan-rajanylityspaikoilla)
- Rikoslaki 1889/39. Annettu Helsingissä 19.12.1889.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>

- Rossi, L. (2010). 'Mies' ei ole pronomini: Vaikka siltä saattaa näyttää. Media & viestintä : kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksen lehti, 142-150
- Saaranen-Kauppinen A., Puusniekka, A. (2006). KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkójulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. Noudettu 2023-11-21 osoitteesta <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus>
- Saguy, A. C. & Williams J. A. (2019). Reimagining Gender: Gender Neutrality in the News. Signs: Journal of Women in Culture and Society, 44(2), 465-489. <https://doi.org/10.1086/699369>
- Seppänen, J. & Väliverronen, E. (2012). Mediyhteiskunta. Vastapaino.
- Seta (31.10.2023) Sateenkaarisanasto. Noudettu 2024-04-01 osoitteesta https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanasto/?gclid=EAAlIQobChMIhKXwwCQ4gIVSoGyCh2oTgGBEAAYASAAEgKOU_D_BwE
- Schudson, M. (2003). The sociology of news. Norton.
- Suhola, A., Varis, M., & Turunen, S. (2005). Journalistisen kirjoittamisen perusteet. Finn Lectura.
- STT (ei pvm.). Tyylikirja. Noudettu 2024-05-28 osoitteesta <https://stt.fi/tyylikirja/esittely/>
- Suomen kielen lautakunta (2007). Suomen kielen lautakunnan suositus sukupuolineutraalin kielenkäytön edistämiseksi. Kielikello.fi. Noudettu 2024-03-27 osoitteesta <https://kielikello.fi/suomen-kielen-lautakunnan-suositus-sukupuolineutraalin-kielenkayton-edistamiseksi/>
- Suomen Tietotoimisto (STT) (ei pvm). Tyylikirja. Noudettu 2024-04-01 osoitteesta <https://stt.fi/tyylikirja/esittely/>
- Swanljung, M. (11.9.2023). Käyttämämme kieli paljastaa kenen tarinaa kerromme. Yhdenvertaisuusvaltuutettu. <https://syrjinta.fi/-/kayttamamme-kieli-paljastaa-kenen-tarinaa-kerromme>
- Tainio, L. (2006). Gender in Finnish Language Use: Equal, Inequal and/or Queer? WEB-FU: Wiener elektronische Beiträge des Instituts für Finno-Ugristik, (10/2006), 1-19. <http://webfu.univie.ac.at/texte/tainio.pdf>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (8.12.2023). Tasa-arvosanasto. Noudettu 2024-04-01 osoitteesta <https://thl.fi/aiheet/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/tasa-arvosanasto>
- Tiirilä, U. (2021). Ulla Tiirilä: Kieli maailmaa muuttamassa [video]. YouTube. Noudettu 2024-03-30 osoitteesta <https://www.youtube.com/watch?v=6WrrNm9g7xo>
- Tracy, S. J. (2010). Qualitative Quality: Eight “Big-Tent” Criteria for Excellent Qualitative Research. Qualitative inquiry, 16(10), 837-851. <https://doi.org/10.1177/1077800410383121>
- Urhonen, A., Saraste, H. & Purhonen, S. (2022). Vammaisuus ja journalismi – opas toimittajille. Kynnys ry. <https://kynnys.fi/wp-content/uploads/2022/12/vammaisuus-ja-journalismi-opas-toimittajille-2022.pdf>
- Vainikainen, E. (2022). Syrjimätön kieli – Opas inklusiiviseen kielenkäyttöön ja viestintään. Kansan Sivistystyönliitto KSL ry. ISBN 978-952-6693-52-1

- Väliverronen, E. (1996). Ympäristöuhan anatomia. Vastapaino.
- Yhdenvertaisuusvaltuutettu (ei pvm). Syrjintä. Noudettu 2024-03-21 osoitteesta <https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/syrjinta>
- Yhdenvertaisuusvaltuutettu (2016). "Vammaisena olen toisen luokan kansalainen" - Selvitys vammaisten syrjintäkokemuksista arjessa. Oikeusministeriö. ISBN: 978-952-259-547-8
- Zimman, L. (2017). Transgender language reform: some challenges and strategies for promoting trans-affirming, gender-inclusive language. *Journal of Language and Discrimination*, 1(1), 84-105. <https://doi.org/10.1558/jld.33>

